

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

ПЕРЕВОЗНИК АНАСТАСІЯ МИКОЛАЇВНА

**МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО МІГРАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

Спеціальність 106 «Географія»

Освітня програма «Географія»

Робота на здобуття освітнього рівня «Бакалавр»

Науковий керівник:

МАНДРИК ІРИНА ПЕТРІВНА

кандидат географічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _

Засідання кафедри економічної та соціальної географії

Від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

К. геогр. н. Погребський Т.Г. _____

ЛУЦЬК 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ.....	6
1.1. Суть поняття «міграція населення» та її види.....	6
1.2. Методи дослідження міграційних процесів.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ.....	14
2.1. Основні причини міграцій в Європі.....	14
2.2. Географічна структура міграцій населення.....	19
2.3. Міграційна криза в Європі та шляхи її подолання.....	23
РОЗДІЛ 3. ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	33
3.1. Міжрегіональні переміщення населення на території України під впливом російської агресії.....	33
3.1.1. Міграції населення до повномасштабного вторгнення російської федерації.....	33
3.1.2. Внутрішні переміщення населення під час війни.....	38
3.2. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни.....	43
3.3. Просторові особливості міграції українців до країн Європи.....	47
3.4. Міграційна політика країн Європи щодо українських біженців та проблеми адаптації українців.....	54
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність. Міграції як явище, яке з кожним роком все більше активізується в сучасному світі завдяки глобалізаційним процесам, що створюють ряд можливостей для цього, є актуальною темою для досліджень з урахуванням різних аспектів та географічних особливостей. Європа є одним з найцікавіших регіонів для вивчення міграційних процесів. Це пояснюється кількома причинами. По-перше, в Європі вражають масштаби міграцій – країни Європи приймають найбільше мігрантів у світі, причому для регіону є вигідними такі активні міграційні потоки, не зважаючи на загрози, які вони створюють для кожної з країн, куди вони спрямовані. По-друге, інтерес викликають причини, що змушують таку велику кількість населення здійснювати не лише внутрішні переміщення в межах Європи, але й міжнародні міграції, адже в цей регіон прямують люди з усієї планети. По-третє, вивчення потребує економічний та соціально-культурний тиск, що здійснюють мігранти з країн Близького Сходу, Центральної Азії, Північної та Центральної Африки, переважна більшість яких є біженцями, що шукають притулку. Відповідно необхідно розуміти, з якими проблемами стикаються уряди європейських країн.

Особливої уваги потребує Україна з точки зору дослідження в контексті європейського міграційного простору, адже характеризується найвищими показниками внутрішньої та зовнішньої мобільності населення серед країн Європи. Цікавою для дослідження є переорієнтація напрямків міграції українців від країн, що перебували у складі Радянського Союзу, до простору ЄС та інших європейських країн під впливом російської агресії, а також вивчення проблем інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне життя приймаючих громад та адаптації українців у європейських країнах після початку повномасштабного вторгнення. Це обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Мета кваліфікаційної роботи – проаналізувати сучасні міграційні процеси України у взаємозв’язку з загальноєвропейськими тенденціями, визначити основні причини та наслідки міграційних процесів для України та Європи під впливом війни.

Згідно поставленої мети, **завданнями** цього дослідження є:

- розкрити теоретико-методичні аспекти суспільно-географічного дослідження міграцій населення;
- з’ясувати основні причини міграцій в Європі;
- дослідити сучасні міграційні процеси в Європі;
- визначити особливості міграцій населення на території України під впливом російської агресії та проблеми внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити просторові особливості міграції українців до країн Європи;
- проаналізувати міграційну політику країн Європи щодо українських біженців та проблеми адаптації українців.

Об’єкт дослідження – міграційні процеси в Україні та в країнах Європи.

Предмет дослідження – причини, особливості, динаміка та напрями міграцій населення України, їх взаємозв’язок з європейським міграційним простором, міграційна політика європейських країн та проблеми адаптації мігрантів.

Методи дослідження. В ході написання роботи були використані такі методи дослідження як аналізу, синтезу, системний, порівняльно-географічний, історичний, картографічний, статистичний та ін.

Практичне значення. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час проведення навчальної діяльності серед студентів географічних спеціальностей при вивченні таких освітніх компонентів «Географія міграцій населення», «Географія населення з основами демографії», «Економічна та соціальна географія України», «Регіональна та

економічна географія світу» та ін. Крім того, результати дослідження, зважаючи на воєнний стан, можуть бути використані під час вибору країни для еміграції з найбільш лояльною для українців міграційною політикою.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення і результати дослідження висвітлені у тезах доповіді IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 8-9 листопада 2024 р.) та X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 15-16 травня 2025 р.). Результати дослідження були апробовані під час конкурсу-захисту наукових робіт з географії у I турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт у 2024/2025 навчальному році у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (1 місце).

Наукова новизна. У роботі розглянуто міграційні процеси України у взаємозв'язку з загальноєвропейськими міграційними тенденціями, виявлено і обґрунтовано взаємозалежність між міграційною ситуацією в Україні та воєнними діями на її території, висвітлено просторові особливості міграцій українців до європейських країн під впливом війни, проаналізовано основні аспекти міграційної політики країн Європи щодо мігрантів та виявлено найбільш лояльні країни щодо українських біженців.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань) та додатків. Робота викладена на 77 друкованих сторінках, містить 12 рисунків, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Суть поняття «міграція населення» та її види

Міграція є однією з причин соціальних змін і одним із трьох основних компонентів демографічних змін, двома іншими є народжуваність та смертність. Міграція є складним явищем, на яке впливає багато факторів, які протягом десяти років намагалися дослідити та проаналізувати науковці з різних куточків світу.

Термін «міграція» походить від латинського *migratio* – переміщення, переселення, *migro* – переселяюся.

Існує три підходи до трактування поняття «міграція»:

- найширше, яке пояснює «міграції» як будь-які рухи населення;
- широке, яке пояснює термін як територіальні переміщення індивідів та груп людей між територіями та населеними пунктами;
- вузьке, яке має два варіанти: 1) зміна постійного місця проживання, 2) перетин адміністративних кордонів, і в найвужчому розумінні означає переселення [32].

«Батьком» поняття «міграція» та одним з перших дослідників-теоретиків цього явища вважається Ернест Равенштейн, який був англійським географом. Його найвідоміша праця «Закони міграції» вперше була представлена перед Королівським статистичним товариством 17 березня 1885 р. і базувалася на переписі Великої Британії 1881 р. І хоча за словами інших дослідників, закони Равенштейна є лише емпіричними узагальненнями, створеними на основі його розрахунків за британськими та понад двадцятьма іншими переписами населення того часу і більший акцент був спрямований на внутрішню, а не на зовнішню міграцію, тим не менше встановлені Равенштейном закономірності прослідковуються і в сучасних

міграційних процесах. У стислому вигляді основні закони виглядають наступним чином:

1. Мігранти переміщуються переважно на короткі відстані; ті, хто подорожує на великі відстані, прагнуть до великих центрів промисловості і торгівлі.
2. Більшість міграцій відбувається із сільськогосподарських у промислові райони.
3. Чисельність великих міст зростає більше за рахунок міграції, ніж за рахунок природного приросту.
4. З розвитком промисловості, торгівлі і транспорту збільшуються масштаби та активність міграційних потоків.
5. Кожен міграційний потік породжує зустрічний потік.
6. Більша міграційна активність характерна для жіночої статі, зокрема на менші відстані. Міжнародна міграція більш характерна для чоловічої статі.
7. Головною причиною міграцій є економічна.

Окрім основних законів міграцій Е. Равенштейн дає визначення поняття міграція наступним чином: «Міграція – безперервний процес, зумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, у місці в'їзду, а також чинників особистого характеру» [33].

Залежно від наукової сфери та інших особливостей поняття «міграції» пояснюють по-різному. Наприклад, визначення, яке міститься в соціологічному словнику, виглядає наступним чином: «міграція – географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі». Схожим тлумачення даного поняття є в демографічному енциклопедичному словнику: «Міграція населення – переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час» [60]. Як соціально-психологічне

явище міграція пояснюється наступним чином: «Міграція — це просторова активність (переміщення) індивіда, спрямована на оволодіння ресурсами нових територій і пов'язана зі зміною місця проживання» [36]. Інше визначення подають Боєцька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. — автори однієї зі статей на тему міграцій: «Міграція – це груповий чи поодинокий випадок перетину адміністративного кордону власної країни ключовими фігурами цього процесу (мігрантами), не залежно від мотивів, наявності законних підстав, часу перебування за межами батьківщини, що може спричинити зміну постійного місця проживання (однак, з метою відмінною від планованого туризму) [6].

Проаналізувавши визначення поняття міграція за різними джерелами, найбільш точним здається визначення С.О. Пугача, який пояснює міграції населення як стихійні чи опосередковано керовані переміщення індивідів чи груп людей по території із одного місця у інше із зміною місця проживання назавжди або на більш чи менш тривалий час, які зумовлені рядом чинників (передусім соціально-економічними) та призводять до перерозподілу населення та трудових ресурсів між різними регіонами [32].

Процес міграції включає імміграцію та еміграцію. Імміграція – перетин адміністративного кордону, добровільний або примусовий в'їзд осіб чи груп осіб на місце (чи в країну) призначення (або нове місце проживання) на законних або незаконних підставах, на певний період часу або назавжди. Еміграція – перетин адміністративного кордону, добровільний або примусовий виїзд осіб чи груп осіб з місця (країни) проживання на законних або незаконних підставах на певний період часу або назавжди, що передбачає подальшу імміграцію [34; 44].

Ю. Римаренко зазначає, що оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині – міграції [11]. Міграційні потоки – сукупність одиничних міграційних переміщень, об'єднаних спільністю напрямку, який визначається районами вибуття та прибуття мігрантів впродовж календарного проміжку часу.

Відмінною є різниця між поняттями «міграція» та «міграційний процес». Міграційний процес є зафіксованою в часі та просторі серією міграційних подій, результатом якого є територіальний перерозподіл населення між певними територіями чи населеними пунктами. Міграційні процеси характеризуються трьома стадіями: на початковій відбувається формування міграційної рухливості, під час основної стадії відбувається власне переселення, а під час завершальної стадії – адаптація мігрантів на новому місці. [6; 32].

В минулі століття двома основними критеріями, за якими здійснювали класифікацію міграцій, були: тривалість (час) перебування мігранта на новій території, а також відстань між точкою звідки виїхав мігрант і точкою, куди прибув.

З кожним десятиліттям вивчення міграційних процесів поглиблювалось і в результаті вчені створювали свої типізації міграцій, виділяючи їх за різноманітними критеріями. На основі проаналізованих типізацій міграцій за різними дослідниками, можемо перерахувати наступні:

- за ознакою перетину адміністративних меж міграції є міждержавні та внутрішні. Міждержавні в свою чергу поділяються на міжконтинентальні та субконтинентальні, а внутрішні – на міжрегіональні, внутрішньо регіональні, локальні;
- за умовами прийняття рішень розрізняють добровільні, примусові та вимушені міграції. Примусові в свою чергу поділяються на міграції біженців та депортацію;
- за відношенням до процесів урбанізації – «місто-місто», «село-село», «село-місто», «місто-село»;
- за статтю – переважно чоловічі, переважно жіночі;
- за способом організації – організовані, стихійні, ланцюгові;
- за способом (масовістю) здійснення – індивідуальні, сімейні, групові та етнічні;

- за тривалістю – незворотні, тимчасові: транзитні, маятникові (1день-тиждень), сезонні (від місяця до року), довготривалі (понад рік), короткотривалі (від 3 місяці до року згідно з ООН);
- за метою – економічні, освітні, наукові, культурні, релігійні, рекреаційно-туристичні;
- за причинами – економічні, соціальні, політичні, національні, військові, релігійні, екологічні, возз'єднання сімей, репатріація;
- за соціальними та віковими групами населення – трудові, учбові, військові, пенсійні;
- за відношенням до законодавства – легальні, нелегальні та напівлегальні;
- за кількістю участей в процесах міграції – первинні, вторинні, багаторазові;
- за характером міграційного потоку – постійні, асиметричні;
- за домінуючою роллю в історії – первісне розселення, колонізація, переселення, переміщення, глобальна міграція [6; 32; 33].

Особливу увагу варто приділити поняттю «трудова міграція», оскільки це явище є надзвичайно актуальним для країн Європи. Трудова міграція являє собою міграцію осіб, що внаслідок погіршення економічної ситуації переїжджають на певний час для того, щоб влаштуватися на роботу та надсилати гроші сім'ї або накопичувати заощадження для матеріального забезпечення свого існування після повернення додому. Трудові міграції класифікують за двома критеріями: міграція некваліфікованих або низько кваліфікованих трудових ресурсів (що становить переважну більшість) та міграція висококваліфікованих трудових ресурсів. Остання поділяється ще на три види: міграція, спричинена недостатнім забезпеченням матеріально-технічними та інформаційними ресурсами, а також незадоволення заробітною платою; міграція працівників ТНК та мультинаціональних корпорацій міжнародних організацій (змінюється лише географічне положення місця роботи, а власне специфіка трудових обов'язків залишається незмінною); інтелектуальна міграція – міграція працівників

наукових установ, вищих навчальних закладів, тощо, пов'язана із роботою на умовах контрактів (коротко чи довготермінових), які забезпечують кращі умови і засоби праці та вищу заробітну плату, ніж в країні їх походження. Крім того, досить популярною міграція бізнесменів інвесторів до міст чи країн, де вони вкладають фінансові ресурси в різноманітні проекти [33].

Отже, термін «міграція» пояснили ще в позаминулому столітті, і з того часу з'явилося чимало інтерпретацій визначення цього явища, які пояснюють цей термін, підлаштовуючись, під нові виклики та особливості, які виникають з часом в ході стрімкого розвитку можливостей сучасного світу.

1.2. Методи дослідження міграційних процесів

В основі дослідження міграційних процесів лежить діалектичний метод пізнання, суть якого можна узагальнити як поєднання врахованих кількісних змін об'єкта пізнання, вимог до ідентифікації основних внутрішніх суперечностей об'єкта пізнання, а також його зовнішніх суперечностей з навколишнім середовищем, необхідність врахування цілісності системи та взаємозв'язку всіх її сторін та можливих змін.

Для дослідження міграційних процесів застосовуються наступні загальнонаукові методи: аналізу, синтезу, індукції та дедукції, системний, статистичний в комплексі із методом наукового опису, історичний, картографічний, порівняльно-географічний та інші [22].

За допомогою методу аналізу міграційні процеси вивчаються на основі «розчленування» цих процесів на окремі складові частини, наприклад, аналізуються окремі види міграцій або чинники, що їх провокують для більш детального розуміння проблеми.

Метод синтезу полягає у дослідженні об'єкта в його цілісності, в єдиному взаємозв'язку його частин [37]. Його завдання в контексті дослідження міграцій полягає у тому, щоб на основі детального аналізу кількості мігрантів окремих країн Європи, одержати необхідні дані для більш

повних висновків та узагальнень, та дати оцінку міграційній ситуації даного регіону.

Висновки до кожної частини даного дослідження були сформовані на основі методів індукції та дедукції, де перший являє собою логічний умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, натомість другий – логічний умовивід від загального до часткового, від загальних суджень до часткових висновків [22; 37]. Якщо конкретніше, то завдяки методу індукції, на основі сукупності фактів щодо особливостей певних міграційних потоків, формулювалися тенденції, характерні для регіону Європи загалом. Тоді як метод дедукції застосовувався при вивченні міграційних процесів в Європі, але в контексті процесу глобалізації.

Системний метод розглядається в якості конкретизації діалектичного методу в питанні про ціле і окремі частини як розуміння безлічі взаємопов'язаних елементів, які виступають в якості взаємопов'язаної цілісності. В контексті теми даного дослідження, за допомогою цього методу, міграція досліджується як складний процес, який в першу чергу впливає, і навіть є засобом регулювання демографічної та економічної ситуації регіону як системи, і навпаки – як локально і періодично некерований процес, що потребує впорядкування за допомогою політичної системи країн регіону, які страждають найбільше [22].

Порівняльно-географічний метод використовувався під час співставлення напрямів міграційних потоків, часових проміжків, коли їх активність була найбільшою та найслабшою, міграційних політик в різних країнах Європи, змін в демографічній ситуації тощо.

За допомогою історичного методу було виявлено закономірності міграційних процесів, що були характерними для країн Європи в різні історичні періоди.

Під час вивчення міграцій застосовується так званий метод класифікації та типології. Застосовуючи цей метод був написаний попередній

підрозділ, де було подано типізацію міграцій за різними ознаками, на основі напрацювань інших авторів.

Застосування статистичного методу відображалось під час збору та при подальшому аналізі кількісних даних, що демонстрували міграційну ситуацію в регіоні. Використовуючи метод наукового опису, зібрані дані були проаналізовані та описані в даному дослідженні, таким чином було схарактеризовано просторові особливості міграційних процесів в Європі.

Такий географічний метод, як метод картографування, являє собою використання карт для пізнання явищ, які на них зображені. Під пізнанням розуміється вивчення за картами структури, взаємозв'язків, динаміки та еволюції явищ у часі та просторі, прогноз їхнього розвитку, отримання різних якісних і кількісних характеристик тощо [37]. За допомогою цього методу вивчались основні напрями міграцій, країни, які мігранти залишають, і в які прямують, основні напрями міграцій всередині країн тощо. Також на основі цього методу створені картографічні матеріали цієї курсової роботи.

Іншими методами, які не використовувались в даному дослідженні, але які застосовуються при вивченні міграцій населення є соціологічні: анкетування та інтерв'ювання, завдяки яким з'являються основні джерела інформації про стаціонарні міграції (територіальні переміщення населення між населеними пунктами із зміною постійного місця проживання на тривалий час (понад 1 рік) із обов'язковою реєстрацією у відповідних органах). Основними такими джерелами інформації є переписи населення, поточний облік, вибіркові обстеження населення. Іншими джерелами є митна статистика, економічна статистика, транспортна статистика тощо [32].

Отже, дослідження міграційних процесів проводилося на основі використання таких методів дослідження, як аналізу, синтезу, індукції та дедукції, системний, статистичний, історичний, картографічний, порівняльно-географічний та інші

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ

2.1. Основні причини міграцій в Європі

Сьогодні Європа є одним з найпривабливіших регіонів для мігрантів і характеризується найбільшою активністю міграційних рухів з-поміж усіх інших регіонів світу.

Для визначення і розуміння основних причин, що сприяють міграціям в Європі сьогодні, варто згадати відому «Push-pull» теорію американського професора соціології Еверетта Лі, яка вперше була представлена в 1965 р.

Згідно цієї теорії, причини міграції людей визначаються чинниками підштовхування («push») та притягування («pull»), тобто рушійними силами, які або спонукають людей переїхати на нове місце, або змушують їх залишити старі місця проживання. Це можуть бути економічні, політичні, культурні та екологічні, а також соціальні чинники.

Чинники підштовхування – це умови, які можуть змусити людей покинути свої домівки та пов'язані з країною, з якої людина мігрує. До стимулюючих чинників належать: відсутність достатніх можливостей для існування, бідність, швидке зростання населення, яке перевищує наявні ресурси, погані умови життя, можливість політичних переслідувань, відсутнє або недостатнє медичне обслуговування, втрата багатства, голод та стихійні лиха, такі як опустелення, посухи, землетруси цунамі тощо.

Чинники притягування приваблюють людей до певного місця. Типовими прикладами таких чинників є більше можливостей для працевлаштування та кращі умови життя; наявність землі для поселення та сільського господарства, політична та/або релігійна свобода, більш якісні освітні послуги та послуги соціального забезпечення, доступність транспортних засобів та засобів зв'язку, краща система охорони здоров'я та безпечні умови проживання [35; 45].

Сьогодні, на думку експертів, у світовій економіці настає «ера економічних міграційних реформ», про що свідчать економічні та екологічні чинники, які є домінантними, як основні причини міграції. Основною причиною міграційних рухів населення у XXI ст. є те, що на «нове століття» припадає лише 1/7 населення світу, тоді як більшість країн залишається на значно нижчому рівні розвитку. Населення в слаборозвинених регіонах зростає, а сучасні комунікаційні технології дозволяють мільйонам людей переїжджати з однієї країни в іншу [13].

Економічні причини міграції в Європі можуть бути різними й охоплювати багато різних аспектів економічного життя, включаючи: можливості працевлаштування та отримання доходу; безробіття та економічна нестабільність, багатомісячні затримки з виплатою заробітної плати, її мізерні розміри, зубожіння населення; підприємництво та бізнес; сезонна робота; освіта та наукові дослідження, оскільки багато мігрантів приїжджають до Європи, щоб здобути вищу освіту чи наукові ступені, а деякі мігранти хочуть інвестувати в місцевий бізнес або відкрити власний. Існує також пенсійна міграція, оскільки деякі пенсіонери переїжджають до європейських країн, щоб покращити якість свого життя та отримати доступ до якісних медичних послуг [3].

За даними Міжнародної організації праці ООН, у 2019 р. у світі кількість трудових мігрантів, яких називають людьми, які мігрують з метою працевлаштування, становила приблизно 169 млн осіб. Понад дві третини всіх трудових мігрантів були зосереджені в країнах з високим рівнем доходу.

Демографічні зміни впливають на те, в якому напрямку люди здійснюють міграцію. Збільшення чи зменшення кількості населення, частка дітей та осіб працездатного віку, старіння націй впливає на економічний розвиток та можливості для працевлаштування в країнах походження мігрантів або міграційну політику в тих країнах, куди вони прямують.

Мігранти з країн, що розвиваються, та з країн із перехідною економікою займали робочі місця в низьковартісних галузях економіки,

таких як легка та харчова промисловість, доглядальництво, надання хатніх послуг, будівництво, лісове господарство тощо. Однак протягом останніх років характерною є тенденція залучення висококваліфікованих трудових ресурсів з інших країн та створення вигідних умов для їх потенційного зростання (численні гранти, стипендії, тренінги та стажування в європейських провідних компаніях та вищих навчальних закладах). Окрім того, значний потік трудових мігрантів уможливив покращення демографічної ситуації в регіоні, для якого характерна депопуляція та старіння націй. Згідно з прогнозами Демографічного відділу ООН, за умови збереження поточного рівня народжуваності, без урахування імміграційних потоків, чисельність населення зменшиться до 560–600 млн. осіб до 2050 р. В такому випадку Європа втратить людські ресурси, що становлять сумарну кількість населення сучасних Німеччини, Нідерландів, Бельгії, Швеції, Данії та Норвегії. Про створення сприятливих умов для трудових мігрантів зазначається в Лісабонській угоді від 2007 р. [5; 11; 29].

Європейський Союз заохочує легальну міграцію, щоб усунути нестачу робочої сили, заповнити прогалини в кваліфікації та стимулювати економічне зростання. До них належать:

- Блакитна карта ЄС: дозвіл на роботу та проживання, який дозволяє громадянам країн, які не входять до ЄС, працювати та жити в країні ЄС за умови, що вони мають ступінь або еквівалентну кваліфікацію та пропозицію про роботу, яка відповідає мінімальному порогу зарплати.
- Єдиний дозвіл: комбінований дозвіл на роботу та проживання, який видається країною ЄС терміном до двох років
- Статус довгострокового резидента ЄС: дозволяє людям з-за меж ЄС залишатися, працювати та вільно пересуватися в ЄС протягом невизначеного періоду [48].

Переслідування через етнічну приналежність, релігію, расу, політику чи культуру можуть підштовхнути людей шукати притулку в інших куточках Землі. Основним чинником є війна, конфлікти, переслідування з боку уряду

або існує значний ризик їх виникнення. Гуманітарні біженці, які змушені тікати від збройних конфліктів, переслідувань чи порушень прав людини, під час міграції обиратимуть ті країни, в яких міграційна політика буде до них більш ліберальна. Першою точкою, куди такі особи переміщуються, є найближча безпечна країна, яка може прийняти шукачів притулку. Основою міжнародного гуманітарного права є Женевські конвенції, які регулюють ведення збройних конфліктів та спрямовані на обмеження їх наслідків. Останніми роками люди масово тікають до Європи від військових конфліктів, терору та переслідувань на батьківщині. Лише у 2022 р. міграція до країн ЄС зросла на 8,5 %. Статус захисту в ЄС в 2022 р. отримали 384 245 шукачів притулку. Понад чверть мігрували із Сирії, де триває війна, друге та третє місце зайняли відповідно Афганістан та Венесуела.

Переважну більшість мігрантів становили українські біженці, міграція яких була зумовлена агресивним повномасштабним вторгненням Росії в Україну, яке почалося 24 лютого 2022 р.. У 2022–2024 рр. понад 5,5 млн біженців з України подали заявки на отримання притулку, тимчасового захисту чи подібних національних програм захисту в Європі [46; 48].

Навколишнє середовище завжди було рушійною силою міграції. Очікується, що зміна клімату посилить екстремальні погодні явища, що в подальшому спричинить збільшення міграційних потоків до Європи зокрема. Відповідно до визначення, яке дає Міжнародна організація з міграції, «екологічні мігранти – це ті, хто через раптові або прогресуючі зміни в навколишньому середовищі, що негативно впливають на їхнє життя чи умови життя, змушені покинути свої звичні домівки, тимчасово або назавжди, і які переїжджають або у своїй країні чи за кордоном». З екологічної та природно-географічної точки зору, Європа є привабливим регіоном для мігрантів, які змушені шукати нове місце проживання через природні катаклізми. Цю привабливість можна пояснити наступним чином. Для Європи не є характерними часті природні катастрофи, які можуть спричиняти повені, посухи, сильні землетруси, торнадо чи цунамі, від яких потерпає населення

Північної та Центральної Африки, Близького Сходу чи Центральної Азії. До того ж, якщо врахувати географічне положення, то саме Європа є найближчим і найбільш доступним завдяки розвиненій сучасній транспортній інфраструктурі регіоном, куди будуть спрямовані міграційні потоки. Порівняно чисте довкілля і високі стандарти, які на це спрямовані і забезпечують якість і чистоту води, повітря, ґрунтів приваблюють мігрантів з тих регіонів, де довкілля є деградованим. Сприятливими чинниками для активізації міграційних потоків до Європи є помірний клімат, який характерний для більшості країн регіону, і створює комфортні умови для проживання та ведення сільського господарства, а також переважно рівнинний рельєф території.

Згідно прогнозів дослідників, кількість екологічних мігрантів з роками тільки зростатиме. Оцінки коливаються від 25 млн до 1 млрд осіб до 2050 року [48].

Окрім очевидних економічних, політичних, соціальних, екологічних причин, країни Європи приваблюють мігрантів з усього світу системою цінностей, яких вони дотримуються.

Стаття 2 Договору про Європейський Союз встановлює, що цінностями, на яких заснований ЄС, є: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права й дотримання прав людини, зокрема щодо осіб, які належать до меншин. Після вказаного переліку доречне й не менш цінне зазначення того, що такі цінності спільні для держав-членів у рамках суспільства, яке характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю та рівністю жінок і чоловіків [20].

Отже, окрім вигідних пропозицій працевлаштування, європейські країни є привабливими для значних потоків мігрантів високим рівнем життя, якісними освітніми та медичними послугами, спрощеним пересуванням у межах Шенгенської зони, соціальними політиками, демократичним суспільством та європейськими цінностями, які гарантують солідарність і толерантність.

2.2. Географічна структура міграцій

За даними Міжнародної організації з міграцій у 2020 р. в Європі проживало майже 87 млн. мігрантів. У той час як у 2015 р. кількість міжнародних мігрантів становила 7 млн. осіб. Це означає, що їх частка в 2020 р. зросла майже на 16 % порівняно із 2015 р. В 2015 р. 38 млн. осіб були міжнародними мігрантами – уродженцями країн Європи, хоч і проживали в інших частинах регіону. В 2020 р. цей показник становив 44 млн. осіб [52].

Станом на 1 січня 2023 р. в Європі всього проживало 448,8 млн. осіб, з них 27,3 млн осіб (6,1 %) не були громадянами європейських країн. 42,4 млн. осіб (9 %) народилися за межами Європи. На кінець 2023 р. кількість вимушено переміщених осіб та осіб без громадянства в Європі становила 22,5 млн осіб. 7,03 млн. осіб іммігрували до Європи, 2,73 млн. осіб емігрували з Європи. Тобто, станом на 1 січня 2023 р. загальна чиста імміграція до Європи становила 4,3 млн. осіб, з яких 3,74 млн. осіб були легальними мігрантами, а понад 385 тис. осіб здійснили нелегальну міграцію [60].

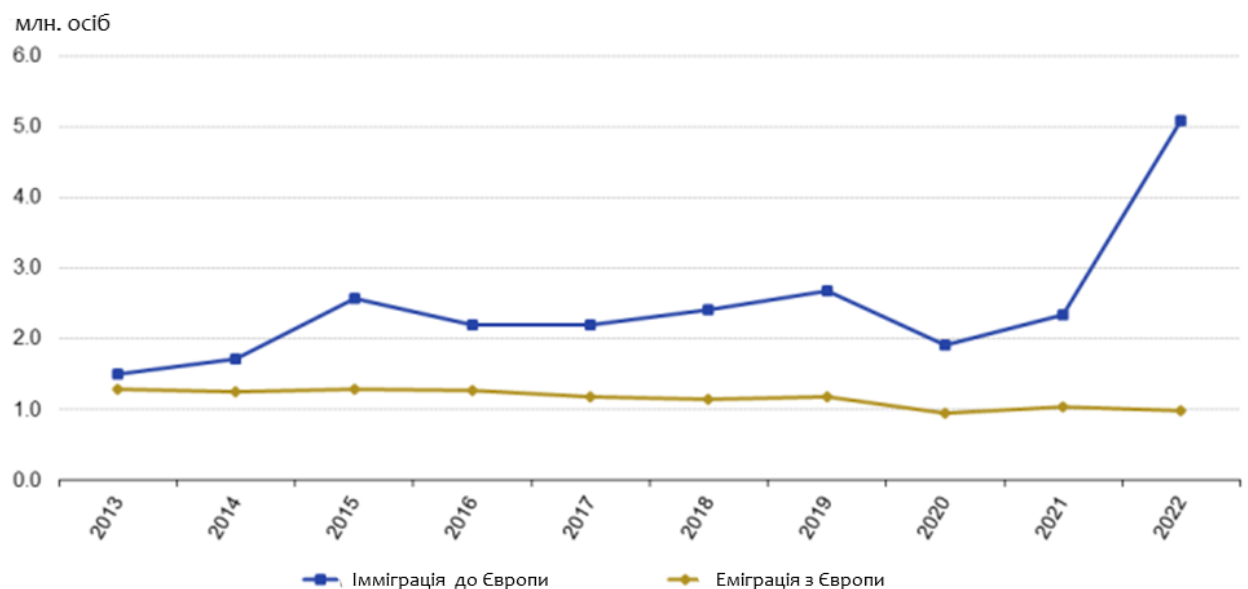

Рис. 2.1. Динаміка кількості іммігрантів та емігрантів в Європі протягом 2013-2022 рр. [51]

Загалом для Європи характерною є тенденція до збільшення імміграційних потоків протягом останніх років, тоді як кількість емігрантів дещо зменшується (рис. 2.1).

Найбільша загальна кількість іммігрантів у 2022 р. була в Німеччині (2,1 млн), за нею йдуть Іспанія (1,3 млн.), Франція (0,4 млн.) та Італія (0,4 млн.). Для Німеччини характерна також найбільша кількість емігрантів у 2022 р. (533,5 тис.), наступні в рейтингу Іспанія (531,9 тис.), Франція (249,4 тис.), Польща (228 тис.) і Румунія (202,3 тис.).

Щодо чисельності постійного населення, у 2022 р. Мальта зафіксувала найвищий рівень імміграції (майже 66 іммігрантів на 1000 осіб), а також Люксембург (48 іммігрантів на 1000 осіб), Естонія (37 іммігрантів на 1000 осіб) (рис.2.2) [51].

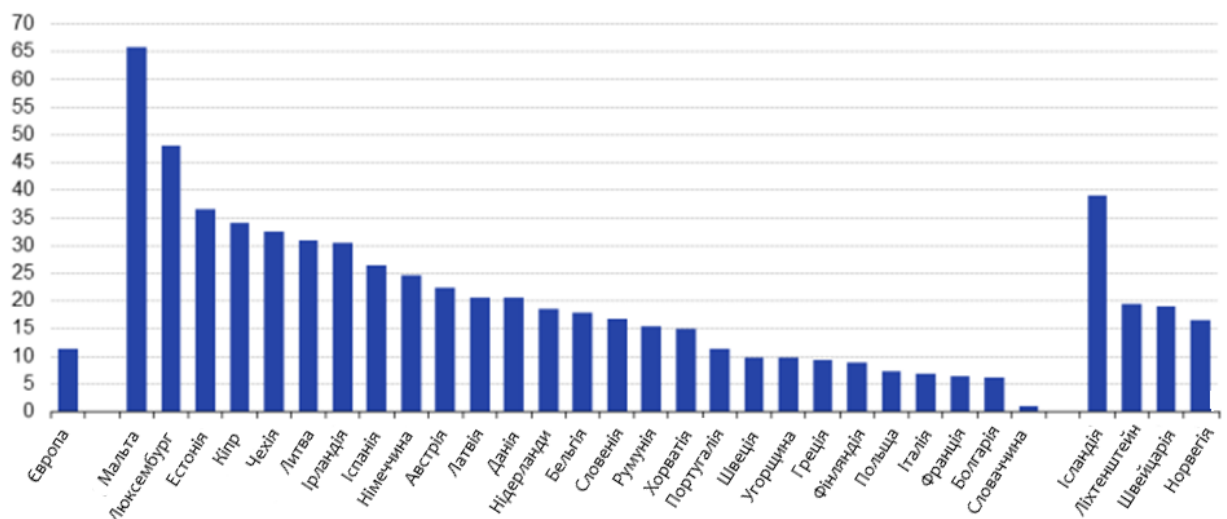

Рис. 2.2. Кількість іммігрантів (на 1000 осіб) в країнах Європи, 2022 р. [51]

У 2022 р. відносна частка національних іммігрантів (іммігрантів із громадянством країни-члена ЄС, до якої вони мігрували) у загальній кількості іммігрантів була найвищою у Словаччині (67,4 % усіх іммігрантів) та Румунії (64,9 %). 3. Натомість у Чехії імміграція громадян становила 0,9 % загальної імміграції у 2022 р. [51].

У Європі розподіл жінок і чоловіків-мігрантів приблизно однаковий як у першій десятці країн призначення, так і країн походження мігрантів. На відміну від Африки та Азії, де більшість країн мають дещо більшу частку

мігрантів-чоловіків, ніж жінок-мігрантів, у Європі є більше країн із дещо вищою часткою мігрантів-жінок, ніж чоловіків (як у країнах призначення, так і в країнах походження). Серед країн призначення Україна має значно більшу частку жінок-іммігрантів, ніж чоловіків, порівняно з іншими європейськими країнами. Італія та Португалія є єдиними країнами походження мігрантів, де кількість мігрантів чоловіків перевищує частку жінок (рис. 2.3) [52].

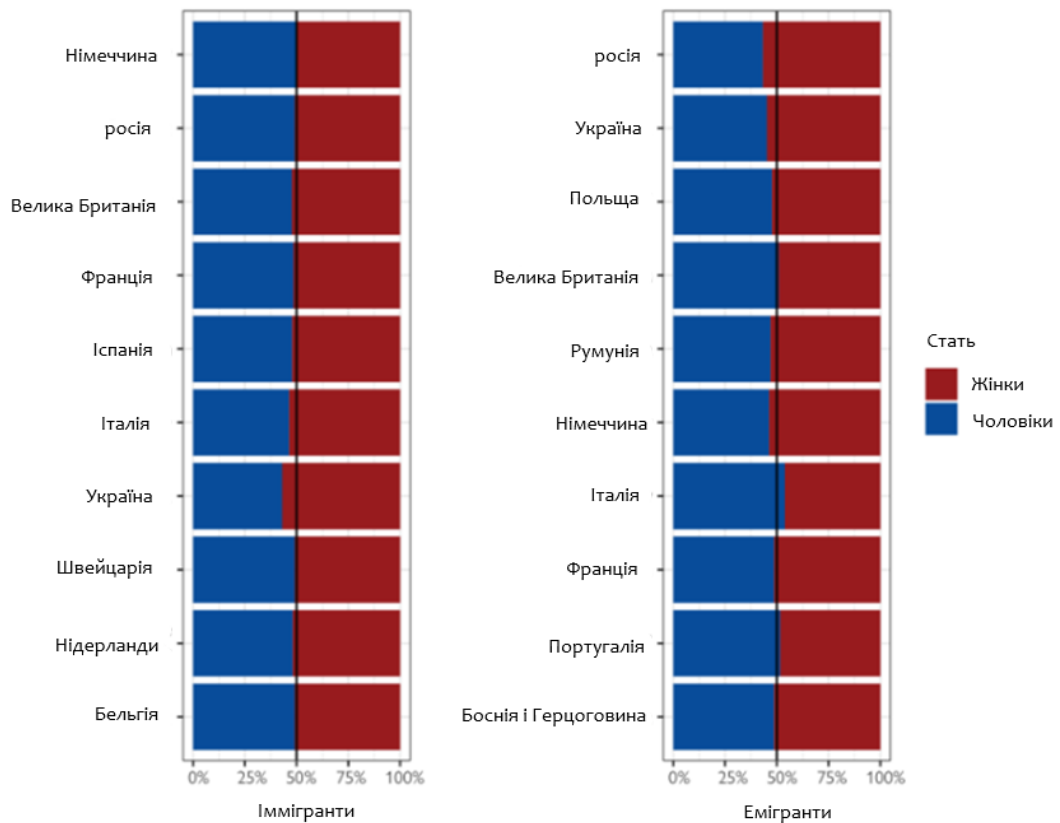

Рис. 2.3. 10 європейських країн призначення (ліворуч) і країн походження (праворуч) мігрантів за статтю [52]

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 р. призвело до одного з найбільших і найшвидших переміщень населення в Європі з часів Другої світової війни. Мільйони українців мігрували до сусідніх країн, і на кінець 2022 р. Україна була джерелом майже 5,7 млн біженців, що є другою країною за кількістю біженців у світі після Сирійської Арабської Республіки. Близько 2,6 млн українців були прийняті в сусідніх країнах, таких як Польща, Республіка Молдова та Чехія, і ще 3 мільйони в інших країнах Європи та за її межами. Німеччина приймає

найбільшу кількість біженців у Європі (близько 2 млн), 7 % усіх біженців у світі. Більшість біженців у Німеччині на кінець 2022 р. походили з України та Сирійської Арабської Республіки. Російська федерація, Польща та Франція зайняли друге, третє та четверте місце за кількістю біженців у регіоні. Масова кількість переміщень через війну в Україні у 2022 р. також була найвищою у світі.

Найбільші переміщення внаслідок стихійних лих в Європі відбулися у Франції (45 тис.) та Іспанії (31 тис.); в обох країнах ці переміщення були здебільшого спричинені лісовими пожежами [51; 52].

Значною мірою через відсутність гідних перспектив працевлаштування та пошук більш високооплачуваної роботи багато людей покинули субрегіони Південно-Східної та Східної Європи. Основним напрямом їх міграцій є Західна та Північна Європа. Для таких країн, як Албанія та Республіка Молдова, це питання є найбільш актуальним серед інших країн регіону. Наприклад, приблизно 40 % робочої сили Албанії, за оцінками, працює за кордоном, що сприяє відтоку кадрів і створює тиск на місцеві галузі та економіку, які постійно втрачають працівників як у низькокваліфікованих, так і у висококваліфікованих секторах. Високий рівень бідності, різниця в оплаті праці між Албанією та іншими країнами Європи, значна корупція тощо сприяють рішенню людей покинути країну. Подібну тенденцію можна спостерігати в Молдові, де приблизно чверть її економічно активного населення працює за межами країни. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, що призвело до кризи вартості життя у світі, в тому числі в країнах субрегіону, змусило ще більше молдаван покинути країну. Інші країни, такі як Болгарія та Сербія, не є винятком, і багато молодих людей продовжують виїжджати. Хоча багато тих, хто виїжджає, є звичайними трудовими мігрантами, які працюють здебільшого в країнах Західної та Північної Європи, проте також спостерігається збільшення кількості нелегальних мігрантів з деяких країн субрегіону. Прикладом є, як тисячі молодих албанців, вдалися до ризикованих

подорожей, щоб спробувати дістатися до Сполученого Королівства, перетинаючи Ла-Манш на надувних човнах [53].

Отже, протягом останніх років міграційні процеси в Європі посилилися за рахунок економічної привабливості регіону та політичної нестабільності у світі. Відмінності у рівнях соціально-економічний розвитку субрегіонів Європи спричиняють внутрішні міграції серед європейців у напрямку зі сходу Європи на захід та північ, тоді як найбільш популярним маршрутом міжнародних міграційних потоків є через Середземне море. Такі активні міграційні процеси в регіоні спричиняють ряд проблем соціального та економічного характеру.

2.3. Міграційна криза в Європі та шляхи її подолання

Міграційна криза в Європі, яка помітно загострилася з моменту свого піку в 2015 р., спричинена різними чинниками, зокрема конфліктами, економічною нестабільністю та демографічними змінами.

За останнє десятиліття 29 млн. іммігрантів, як легальних, так і нелегальних, прибули до Європи, створюючи все більше навантаження на перенапружену та частково не здатну якісно виконувати свої функції імміграційну систему регіону. Лише у 2023 р. близько 4,5 млн іммігрантів перемістилися до Європи – 3,5 млн легально, 1 млн. нелегально (рис. 2.4). Нелегальні мігранти, які в'їхали до Європи у 2023 р., прибули переважно з Африки та Близького Сходу, причому Сирія є провідною країною походження, за нею йдуть жителі Західної Африки та Афганістан. Масова міграція українців у 2022 р. після російського вторгнення посилила тиск, за оцінками ООН, станом на початок 2024 р. близько 6,5 млн українських біженців покинули країну. Насправді реальна кількість українців, які тікають від війни, ймовірно, наближається до 10 млн, враховуючи, що сьогодні в Україні залишилося лише приблизно 27-30 млн. осіб. Щоб оцінити справжні масштаби української міграції до Європи, слід пам'ятати, що в 1991 р. в день

незалежності Україна мала близько 52 млн населення, тоді як напередодні російського вторгнення в 2022 р. населення країни оцінювалося приблизно в 40 млн. осіб [29; 51].

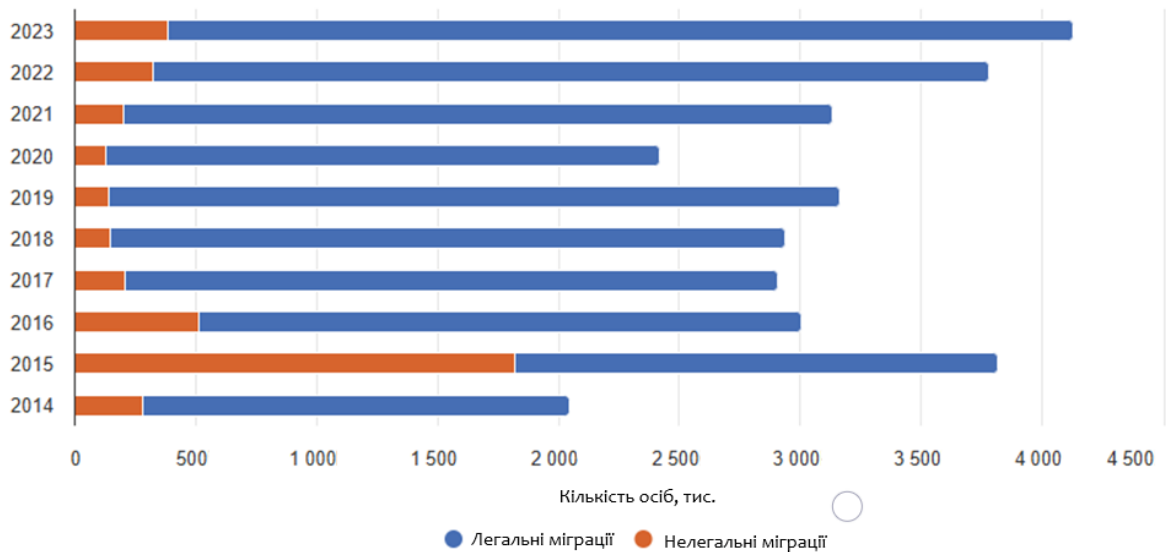

Рис. 2.4. Динаміка легальних та нелегальних міграцій в Європі впродовж 2014-2023 рр. [51]

У результаті масового припливу людей до Європи імміграція стала, ймовірно, визначальним рушієм європейської політики сьогодні. Занепокоєння щодо рівня злочинності та громадської безпеки, а також неадекватна політика сприяння культурній асиміляції та інтеграції підігрівають громадське невдоволення, зокрема в Західній Європі та скандинавських країнах, особливо враховуючи останні заворушення у Великій Британії. Крім того, європейські закони про надання притулку для біженців не оновлювалися близько двадцяти років, і тому під час сплеску хвилі мігрантів у 2015 р. вони продемонстрували свою нефункціональність. Водночас розширення Шенгенської зони зробило в'їзд до кожної країни в регіоні фактично синонімом в'їзду до Європи в цілому [44].

Зниження рівня народжуваності та зростання населення Європи, спричинене іммігрантами, у поєднанні з труднощами, пов'язаними з культурними та релігійними відмінностями між громадами, роблять розробку дієвої імміграційної політики ключовим пріоритетом для ЄС. Проблема прикордонного контролю та законів про надання притулку, хоча й здається

нерозв'язною, є менш пріоритетною в порівнянні з демографічною проблемою, пов'язаною зі старінням населення в Європі та з інтеграцією та адаптацією неєвропейських іммігрантів, особливо з мусульманських країн. Гострою проблемою, що стала результатом активних міграційних процесів у країнах Європи, є виникнення значних анклавів африканського, азійського, мусульманського населення, які не визнають необхідності в асиміляційних процесах. Представники ісламської релігії не визнають необхідності знайомитися з місцевою культурою, звичаями та цінностями, а тим більше їх дотримуватися. Внаслідок цього в Європі виникають терористичні атаки, які здійснюються радикальними ісламістами (теракт у Відні в 2020 р. та теракт у Парижі 2015 р.) [1; 29].

Змінюється етнічна карта Європи. Оцінки різняться, але загальноновизнано, що близько 25 млн. мусульман сьогодні проживають у 28 країнах-членах ЄС. Зниження рівня народжуваності в Європі пов'язане з проблемою міграції. Сьогодні найбільше мусульманського населення в Європі зосереджено у Франції, Німеччині, Великій Британії, Італії, Нідерландах, Іспанії, Бельгії та Швеції, де питання про те, як інтегрувати ці спільноти, залишається головним у політиці цих країн (Додаток Б) [44; 49].

Міграційна криза, ймовірно, продовжуватиме загострювати відносини між європейськими політичними елітами та дедалі більш незадоволеним і неспокійним населенням, особливо в найбільш постраждалих країнах Південної та Західної Європи. Терористичні атаки в Європі ісламістських екстремістів, особливо в Мадриді та Лондоні, а також випадки радикалізації корінних європейців-мусульман сприяли недовірі та громадському гніву. Політики, які виступають проти продовження масової імміграції до Європи, стверджують, що міграція – особливо з Африки та Близького Сходу – не просто змінює етнічну та культурну карту регіону в мультикультурний та поліконфесійний простір [44; 57].

До 2050 р. частка населення регіону, яке є мусульманами, може подвоїтися, зрости до 11,2 % або більше, залежно від того, наскільки буде

дозволена міграція в Європу. Навіть у малоймовірному випадку, якщо майбутня міграція буде назавжди зупинена, мусульманське населення все одно зросте приблизно до 7,4 %, через відносну молодість і високий рівень народжуваності нинішніх мусульманських жителів Європи.

Опитування дослідницького центру Pew у 2016 р., проведене в 10 країнах, показало, що негативні погляди на мусульман переважають у Східній і Південній Європі. Проте більшість респондентів у Великобританії, Німеччині, Франції, Швеції та Нідерландах поставили мусульманам позитивну оцінку [49].

Трудові мігранти можуть бути джерелом конфлікту з місцевими жителями, особливо в той час, коли ЄС переживає власний економічний спад із рекордною інфляцією та понад 27 млн людей, які залишилися неповно зайнятими або безробітними. Єврокомісія зазначає, що більшість біженців з Африки та Азії залишаться в сусідніх країнах, а не подорожуватимуть далі до Європи

У 2023 р. Європа прийняла найбільше нелегальних мігрантів із Сирії, яка ще не оговталася після більш ніж десятирічної війни, що змусила мігрувати майже половину населення країни. Наступними найбільшими групами були гвінейці та сенегальці, які тікали від економічної боротьби та політичної нестабільності в цих країнах Західної Африки, а також афганці, які рятувалися від правління Талібану [59].

Нелегальна міграція з, до та через Південно-Східну та Східну Європу залишається ключовою проблемою. Часто за допомогою контрабандистів цей субрегіон є основною транзитною територією, особливо для мігрантів, які намагаються дістатися до Західної та Північної Європи. Західнобалканський маршрут, який стосується незаконних прибуттів до ЄС через західні Балкани, в тому числі через такі країни, як Албанія, Боснія і Герцеговина та Сербія, серед інших у субрегіоні, спостерігав збільшення кількості мігрантів з 2018 р.. Сербія продовжує бути головним транзитним вузлом із майже 121 тис. реєстрацій у 2022 р. Після прибуття у Західних Балканах найчастіше

використовуються маршрути через Північну Македонію, Сербію, а потім прямі спроби потрапити до ЄС через угорський кордон. До трьох найбільших національностей, які прибувають на Балкани, входять афганці, сирійці та пакистанці (Додаток А).

Інші, небалканські країни, такі як Білорусь, також в останні роки була транзитною територією для мігрантів, які намагаються дістатися до ЄС. Дехто вказує на використання нелегальних мігрантів як політичної зброї та важеля впливу (так звана «інструменталізація» мігрантів) [52; 53].

Нелегальна міграція залишається однією з найбільш значних міграційних проблем для країн, що належать до субрегіонів Північної, Західної і Центральної Європи, і продовжує характеризуватися змішаними міграційними потоками (змішана міграція або змішані потоки – переміщення, під час якого кілька людей подорожують разом, як правило, хаотичним чи не спланованим способом, використовуючи однакові маршрути та засоби транспорту, але з різних причин), часто за допомогою добре налагоджених мереж контрабанди. У 2022 р. зареєстровано найбільшу кількість нелегальних прибуттів з 2016 р.: понад 189 тис., враховують переміщення сушею та морем. Хоча загалом кількість нелегальних перетинів кордону зменшилася на піку пандемії COVID-19 у 2020 р., у 2021 р. спостерігався сплеск прибуттів, а у 2022 р. – подальше зростання. Найбільша кількість нелегальних мігрантів у 2022 р. прибули з Єгипту (майже 21,8 тис.), Сирії (майже 21 тис.), Тунісу (понад 18 тис.) та Афганістану (понад 18 тис.). Контрабандні мережі відіграють ключову роль у спробах дістатися до країн Північної, Західної і Південної Європи, і характеризуються високими грошовими стягненнями, наражаючи мігрантів на численні ризики та зловживання [52].

Зараз багато мігрантів віддають перевагу маршруту через Центральне Середземномор'я, на відміну від 2015 р., коли більшість прибули через Східне Середземномор'я з Туреччини. За даними прикордонного агентства

ЄС Frontex, у 2023 р. центральним маршрутом із Північної Африки до Італії чи Мальти проїхало понад 157 тис. людей.

Згідно з даними Міжнародної організації з міграції ООН, понад 29500 мігрантів загинули під час перетину Середземного моря з 2014 р. (рис. 2.5).

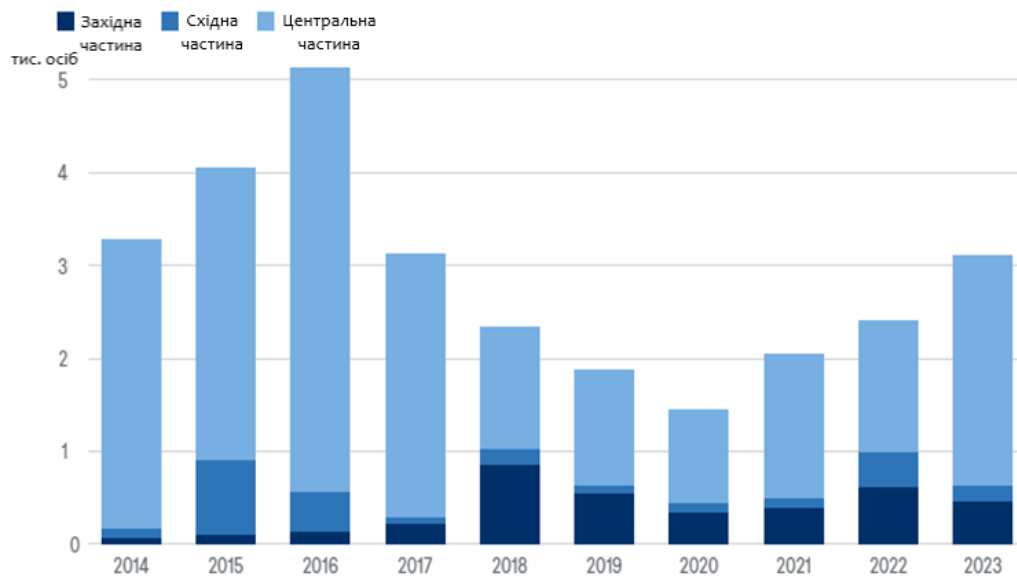

Рис. 2.5. Кількість мігрантів, що загинули, перетинаючи Середземне море у 2014-2023 рр. [53]

У деяких випадках прикордонні органи та неурядові організації можуть дістатися до кораблів, які зазнали аварії, а Європейське агентство прикордонної і берегової охорони «Frontex» допомогло врятувати 43 тис. людей у морі у 2023 р. Найпопулярнішим маршрутом на континент є найпівденніша точка Італії, острів Лампедуза, який називають «ворота в Європу». Менша кількість мігрантів прямує до Мальти чи Греції [59].

Як бачимо із вищенаведеної інформації, міграційна ситуація в Європі є чи не найактуальнішою на сьогоднішній і потребує ряду дій, які б могли покращити становище обох сторін: економічну, політичну та соціальну систему кожної з країн, що приймає мігрантів, та власне самих мігрантів, які змушені шукати притулку внаслідок загостреної здебільшого політичної ситуації в регіоні свого походження.

На основі опрацьованих актуальних джерел, нижче наведенні можливі шляхи подолання європейської міграційної кризи.

1. Новий пакт ЄС про міграцію та притулок: у відповідь на постійні виклики ЄС прийняв новий Пакт про міграцію та притулок наприкінці 2023 р., який має на меті оптимізувати процеси розгляду заяв про надання притулку, посилити безпеку кордонів і створити обов'язковий механізм солідарності, який вимагає від держав-членів приймати певну кількість шукачів притулку або робити фінансові внески для підтримки тих, хто це робить.

2. Зміцнення зовнішніх кордонів: поліпшення безпеки кордонів має вирішальне значення для ефективного управління міграційними потоками. Зміцнення зовнішніх кордонів шляхом посилення нагляду та інвестицій в інфраструктуру, зберігаючи при цьому гуманітарні стандарти для тих, хто шукає притулку. Такі країни, як Італія, також вивчають двосторонні угоди з африканськими державами для більш ефективного управління міграцією через допомогу розвитку та інвестиційні стимули.

3. Усунення першопричин: довгострокові рішення також мають бути спрямовані на усунення основних причин міграції, таких як конфлікти, бідність і відсутність можливостей у рідних країнах мігрантів. Ініціативи, спрямовані на покращення економічних умов у країнах походження, можуть допомогти зменшити тиск масової міграції. Це включає партнерство з африканськими державами для сприяння економічному розвитку та стабільності.

4. Сприяння політикам інтеграції: щоб пом'якшити занепокоєння громадськості щодо імміграції, важлива ефективна політика інтеграції, яка передбачає надання підтримки в мовній підготовці, можливості працевлаштування та соціальні послуги, які допомагають мігрантам асимілюватися в їхніх нових спільнотах, поважаючи місцеву культуру [1; 44; 58; 63].

Міграційна політика країн ЄС є важливим аспектом, що визначає не тільки внутрішню динаміку країн-членів, але й їхнє ставлення до зовнішніх викликів. Привабливість цієї політики полягає в кількох ключових аспектах:

- Право на свободу пересування: ЄС позиціонує себе як демократичний союз, який захищає право кожної особи на свободу пересування. Це є основоположним принципом, що сприяє інтеграції та розвитку демократичних цінностей серед країн-членів.
- Право на економічні можливості: міграція сприяє заповненню дефіциту робочої сили в країнах ЄС, особливо в контексті старіння населення. Країни з низькою народжуваністю і високою смертністю стають привабливими для мігрантів, які шукають кращі економічні умови. Це створює можливості для економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності ринку праці.
- Інтеграція та соціальна згуртованість: ЄС прагне інтегрувати мігрантів у суспільство через різноманітні програми адаптації та підтримки. Це включає в себе законодавчі ініціативи, які сприяють рівноправному доступу до соціальних послуг і прав. Дослідження показують, що особи з міграційним досвідом мають більш виражене почуття європейської ідентичності.
- Спільна політика безпеки: міграційна політика ЄС також включає заходи з контролю за зовнішніми кордонами та боротьби з нелегальною міграцією. Це забезпечує безпеку країн-членів і зменшує ризики, пов'язані з нелегальними потоками мігрантів.
- Взаємодія з третіми країнами: ЄС активно співпрацює з країнами, звідки походить переважна більшість мігрантів для управління міграційними потоками, що включає в себе як гуманітарну допомогу, так і програми повернення. Це дозволяє не лише контролювати міграцію, але й підтримувати стабільність у регіонах походження мігрантів [10].

Однак такі привабливі риси міграційної політики регіону, які тривалий час існували, певно мірою сприяли загостренню міграційної ситуації. Внаслідок чого старі принципи перестали працювати і втратили здатність регулювати міграційні потоки так, аби не одні країни регіону потерпали від

надмірних потоків мігрантів, тоді як інші значно менше відчували вплив цієї проблеми. Тому зараз деякі політики ЄС називають ці надмірні потоки мігрантів кризою безпеки та вимагають посилення контролю за кордонами ЄС, тоді як інші побоюються подальшого обмеження безпечних варіантів міграції.

Основним предметом суперечок є набір угод, які блок уклав із країнами, що не входять до ЄС, починаючи з Туреччини та розширюючись до Єгипту, Лівану, Мавританії та Тунісу, щоб допомогти блокувати міграцію в обмін на фінансову допомогу. Італія та Сполучене Королівство також підписали власні міграційні угоди з третіми країнами, включаючи Албанію та Руанду, щоб перехопити мігрантів у морі та прискорити процес депортації.

Після багатьох років дебатів Європейський парламент у квітні 2024 р. прийняв масштабну угоду щодо міграційної політики, яка, як є сподівання, допоможе усунути недоліки системи. Країни на «передовій» лінії, такі як Греція, Італія та Іспанія, вже давно скаржаться, що вони несправедливо обтяжені Дублінським регламентом ЄС, який вимагає від мігрантів подати заяву на притулок у першій країні, куди вони прибули. Пакт тепер вимагає від інших держав ЄС розділити частину цих обов'язків; він також посилює процедури перевірки на кордоні та сприяє швидшій депортації [63].

Ухвалення нового Пакту про міграцію та притулок для біженців у травні 2024 р. дає шанс змінити поточну керівну систему ЄС, якщо його ефективно впровадити до того моменту, коли нове законодавство набуде чинності у 2026 р. Це перша велика угода щодо міграційної політики та політики надання притулку впродовж десятиліття, спрямоване на прискорення процедур і посилення співпраці та солідарності між державами-членами.

Розглянутий Європейською комісією як «справедливий і твердий» підхід, нове законодавство складається з 10 основних пропозицій щодо реформ, які закріплюють зміну європейської політики щодо зміцнення кордонів, посилення контролю при розгляді запитів на притулок, депортації

заявників, яким було відмовлено, та партнерство з країнами походження мігрантів та транзитів, що обмежують нелегальне прибуття. Ключовим аспектом є нова прискорена процедура для шукачів притулку з країн із низьким рівнем визнання, чия ймовірність отримання запиту на надання притулку є низькою. Механізм триватиме максимум 12 тижнів (близько трьох місяців) і дозволяє прискорену обробку на зовнішніх кордонах ЄС, протягом якої мігранти, включаючи сім'ї та дітей, залишатимуться в місцях колективного утримання [58].

Найбільш суперечливою частиною є так званий обов'язковий механізм солідарності, який уповноважує ЄС приймати щонайменше 30 тис. мігрантів щороку. Країни, які відмовляються приймати мігрантів, змушені сплачувати 20 тис. євро за мігранта. Не дивлячись на дискусії щодо відносної справедливості та ефективності змін у плані ЄС щодо боротьби з міграцією, більшість нових законів не буде впроваджено до 2026 р., що не принесе негайного полегшення країнам, які приймають найбільші напливи мігрантів і потерпають від ряду проблем, спричинених ними [63].

Отже, Європа ймовірно й надалі стикатиметься з проблемою пошуку адміністративних рішень, щоб зупинити або принаймні зменшити потік мігрантів, і на більш фундаментальному рівні, вирішити культурні зміни, які імміграція, особливо з Близького Сходу та Африки, продовжує залишати в центрі європейських політичних дебатів. Зважаючи на ці завдання, міграційна політика регіону поступово змінює свої риси, і задля безпеки і економічної та політичної стабільності змушена впроваджувати нові обмеження і ставати більш жорсткішою, з одного боку, але в той же час справедливо розвантажувати міграційні напливи з тих країн, куди мігранти потрапляють найперше, перетнувши кордони цього регіону, між усіма країнами ЄС.

РОЗДІЛ 3

ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Міжрегіональні переміщення населення на території України під впливом російської агресії

Для розуміння і вивчення міграційної ситуації в Україні було розглянуто і порівняно міграційні процеси, що відбувались в різні періоди, а саме в період до анексії Криму та окупації Донецької та Луганської областей російським агресором у 2014 рр., також досліджено як змінилась географія міграційних потоків після 2014 р. до пандемії COVID-19, і, насамкінець, проаналізовано період повномасштабного вторгнення російської федерації, а саме 2022 – початок 2025 рр.

3.1.1. Міграції населення до повномасштабного вторгнення російської федерації

З моменту проголошення незалежності України у 1991 р. масштаби внутрішньої міграції різко скоротилися: якщо до розпаду СРСР внутрішні переміщення населення охоплювали близько 3 млн осіб, то в подальші роки їх кількість зменшилася і у 2016 р. становила менше 1 млн осіб. Основними чинниками цього зниження стали трансформація економічної системи, завершення програм зайнятості радянського періоду, а також зміни на ринку житла та в системі освіти. Внутрішні міграційні потоки переважно характеризувалися напрямом село-місто, і виступали одним із ключових чинників скорочення чисельності сільського населення. Упродовж 2010–2020 рр. чисельність населення в сільській місцевості зменшилася на 11,6 %, що істотно перевищує темпи скорочення міського населення, яке за цей самий період зменшилося на 7,6 % [54; 27]. При цьому столиця України та Київська область залишалися основними регіонами-реципієнтами. У 2000-х роках щорічний приріст населення Києва за рахунок міжрегіональної міграції становив близько 15 тис. осіб, однак у період економічної та політичної

кризи 2014–2015 рр. ці показники знизилися. Водночас в Україні зберігався значний обсяг внутрішньої трудової міграції: понад 1,6 млн громадян (близько 9 % економічно активного населення) залучені до сезонної, вахтової або довготривалої зайнятості, переважно у великих містах та промислових центрах, часто без укладання офіційних трудових угод [54].

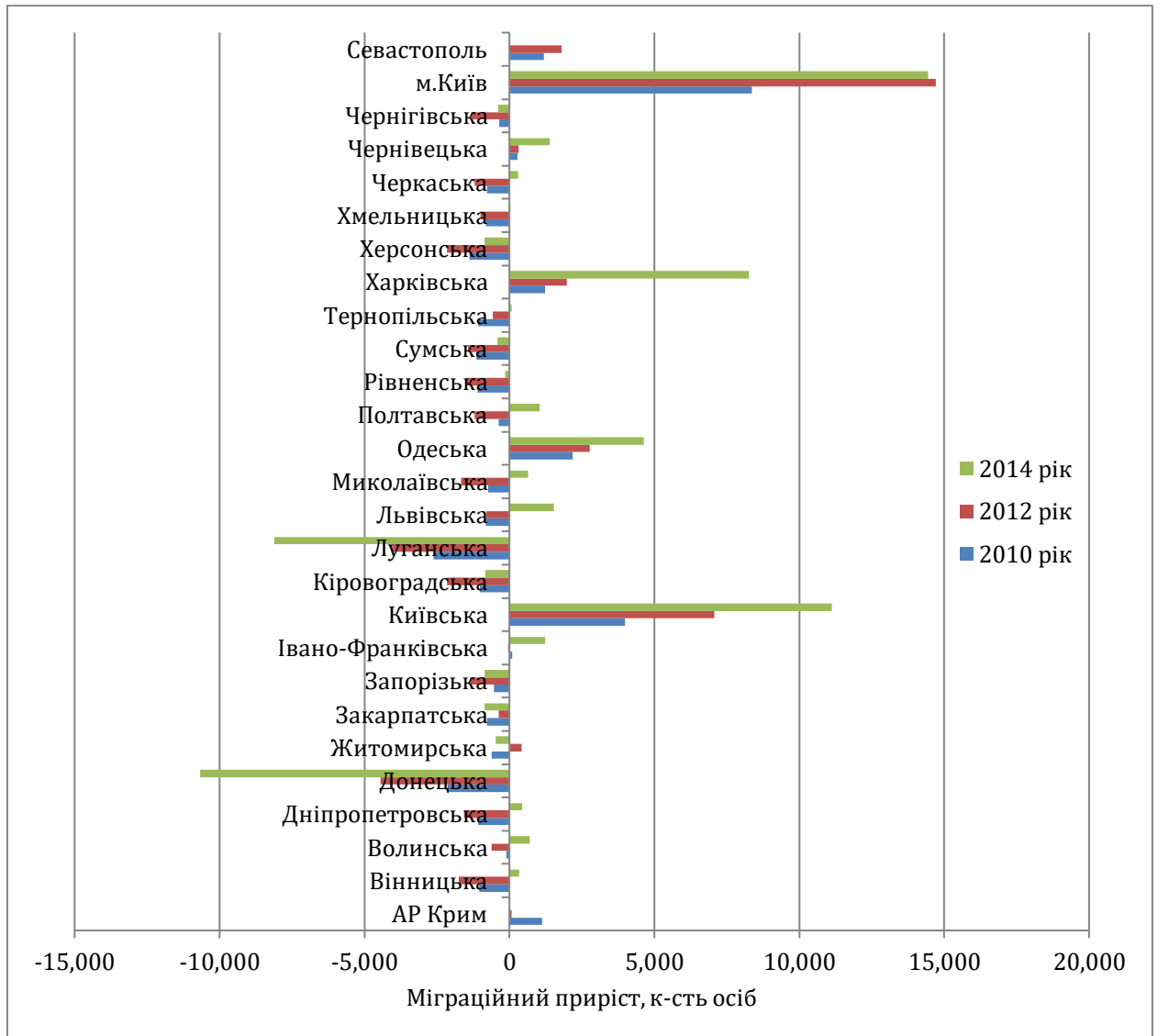

Рис. 3.1. Міграційний приріст (скорочення) населення України (2010-2014 рр.) (побудовано автором за: [12])

За результатами, поданими в Міграційному профілі України за 2010-2014 рр., розробленим Державною міграційною службою України, найбільший міграційний приріст упродовж цих років був характерним для міста Києва (понад 14 тис. осіб у 2014 р.) та Київської області (понад 11 тис. осіб) (рис. 3.1). Зі значною різницею, однак додатним міграційним приростом

у 2014 р. характеризувалась також Харківська (8261 особа), Одеська (4629 осіб), Львівська (1543 особи), Чернівецька (1397 осіб), Івано-Франківська (1241 особа), Полтавська (1050 осіб) області, та інші з порівняно незначними додатними показниками. Найбільшим від'ємним міграційним приростом відзначалися Луганська (-10677 осіб) та Донецька (-8120 осіб) області, що пов'язано із російським вторгненням. Також від'ємний міграційний приріст був у Херсонській, Кіровоградській та Закарпатській областях (коливається в межах понад -800 осіб), Житомирська, Сумська (в межах -400 осіб). Найменший від'ємний приріст відзначається у Рівненській області (-155 осіб). Цікавим є той факт, що до 2014 р. майже всі області України характеризувались від'ємним міграційним приростом, окрім Київської, Одеської, Харківської, Чернівецької областей, АР Крим, м. Севастополь та м. Київ. Однак після анексії АР Крим та окупації Донецької та Луганської областей міграційні тенденції кардинально змінились. На окупованих територіях Донецької та Луганської областей від'ємні показники міграційного приросту подвоїлись, тоді як у переважної більшості областей за рахунок внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з окупованих територій показники стали кращими [23; 24].

Аналіз масштабів міграційних переміщень в Україні засвідчує, що до 2014 р. внутрішні міграційні процеси здебільшого були зумовлені природними демографічними переміщеннями населення, а також міграціями, спричиненими техногенними катастрофами, стихійними лихами, несприятливою екологічною ситуацією (зокрема аварією на Чорнобильській АЕС, повеннями, функціонуванням екологічно небезпечних підприємств), і структурними змінами на внутрішньому ринку праці. Починаючи з 2014 р., у країні формується нова хвиля внутрішньої міграції – переміщення осіб з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції, які набувають статусу ВПО. Анексія АР Крим та військові дії на Донбасі спричинили найбільше вимушене внутрішнє переміщення в Європі з часів Другої світової війни [4].

За даними Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення ВПО, станом на липень 2016 р., 1,029 млн осіб було переміщено з непідконтрольних уряду територій до інших регіонів України, зокрема 1007112 осіб з Донецької та Луганської областей, 22459 осіб з АР Крим та міста Севастополь, серед яких 170581 дитина та 495093 особи з інвалідністю та літні люди. Найбільшу кількість ВПО було розміщено в Луганській (275 тис.), Харківській (191 тис.), Донецькій (120 тис.), Дніпропетровській (81 тис.), Запорізькій (69 тис.), Київській (51 тис.) областях та місті Київ (39 тис.). Найменше ВПО було розміщено в Тернопільській (2,5 тис.), Чернівецькій (3 тис.), Рівненській (3 тис.), Закарпатській (4 тис.), Івано-Франківській (4 тис.) та Волинській (4 тис.) областях [50]. Тобто, більшість ВПО проживають у місцях, найближчих до регіонів попереднього проживання, що свідчить про їхній намір повернутися до покинутих домівок.

За даними Міністерства соціальної політики України, станом на липень 2020 р. було зареєстровано 1448615 осіб як внутрішньо переміщені особи. Уряд вжив заходів для допомоги та захисту ВПО країни, включаючи прийняття у 2014 р. Закону про внутрішнє переміщення. У 2017 р. було прийнято трирічну стратегію реінтеграції переміщених осіб та сприяння їхньому пошуку довгострокових рішень, а також реалізовано програми у партнерстві з міжнародними організаціями для їхньої підтримки, переселення та захисту. Багато ВПО отримали користь від цих заходів, хоча багато інших досі живуть у скрутних умовах [56].

Аналіз статистичних даних свідчить про стрімке зниження міграційного приросту населення України впродовж 2016-2020 рр. (рис. 3.2). Коли у 2013 р. цей показник становив майже 32 тис. осіб, то до 2016 р. зменшився аж до 10,6 тис. осіб, тобто в три рази. Поступово впродовж цих років міграційний приріст характеризувався тенденцією до зростання і у 2019 р. становив 21,5 тис. осіб. Однак у 2020 р. знову різко зменшився до 9,3 тис.

осіб, що пов'язано із пандемією COVID-19 та запровадженими на той період карантинними обмеженнями [25; 26].

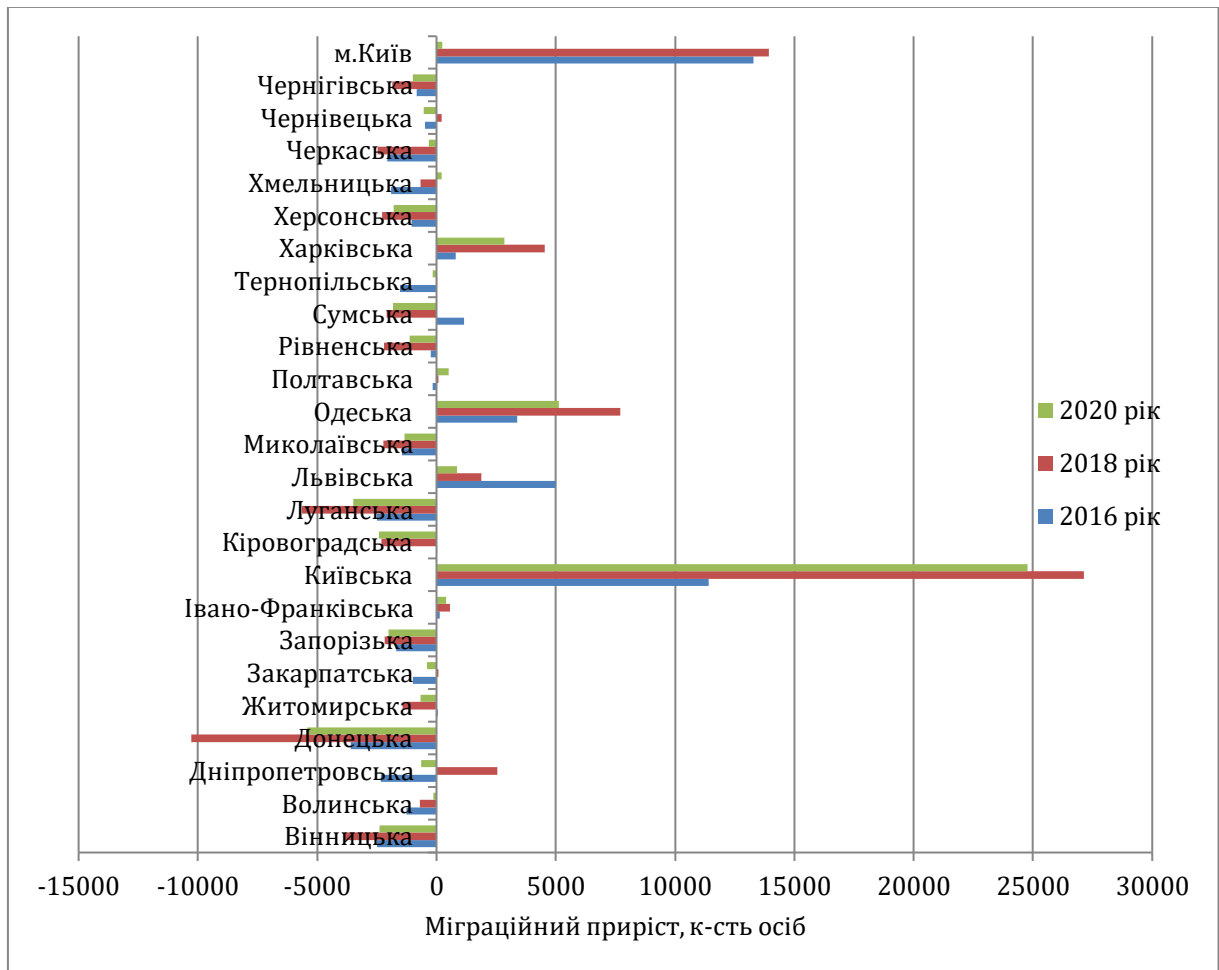

Рис. 3.2. Міграційний приріст (скорочення) населення України (2016-2020 рр.) (побудовано автором за: [12])

Якщо розглядати ситуацію окремо по областях України, то додатним міграційним приростом відзначилась Київська, Одеська, Харківська, Львівська, Івано-Франківська області та м. Київ і порівняно із попередньо аналізованим періодом 2010-2014 рр. їх показники значно зросли. Натомість Луганська і Донецька області так само відзначались найбільшими від'ємними значеннями міграційного приросту населення, хоч і ситуація була дещо краща порівняно із 2010-2014 рр. [25; 26].

Внутрішня міграція в Україні включає значну частку освітньої мобільності. За даними МОН, у 2019-2020 навчальному році з-поміж 1,27 млн студентів близько 50 % потребували гуртожитків, тобто прибули з інших

населених пунктів. Більшість із них прямує до Києва та ще чотирьох мегаполісів, де зосереджено майже 50 % закладів вищої освіти й навчається близько 60 % студентів. Привабливість великих міст зумовлена вищими зарплатами (у 2020 р. середня зарплата в Києві була в 1,5 рази вищою за середню по країні) та нижчим рівнем безробіття (також у 1,5 рази).

Масштабною була маятникова міграція: щодня до Києва з області приїжджало близько 500 тис. осіб, а з урахуванням Житомирської та Чернігівської областей – до 700 тис. Подібні процеси спостерігалися і в інших містах – до Львова щодня прибувало 180 тис. мешканців області, до Харкова – 134 тис. Загалом 16,3 % зайнятого працездатного населення (понад 2 млн осіб) працюють поза місцем проживання.

Очікується, що децентралізація та розвиток місцевих громад зменшуватимуть потребу в міграції, тоді як освітня реформа (створення опорних шкіл і закриття малокомплектних) може стимулювати переміщення сімей з дітьми. Активізації мобільності також сприятиме скасування прив'язки соціальних послуг до місця реєстрації [27].

3.1.2. Внутрішні переміщення населення в умовах повномасштабної війни

Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 р. питання внутрішнього переміщення населення набуло загальнодержавного масштабу.

Згідно з періодичними звітами Міжнародної організації з міграції, внутрішнє переміщення демонструє складну та багатовимірну динаміку, що охоплює не лише чисельні зміни, а й трансформацію соціально-економічних, географічних і демографічних аспектів життя ВПО (Додаток В).

Для України після повномасштабного вторгнення характерними є наступні риси динаміки зміни чисельності осіб в статусі ВПО і тих, хто повернувся – не лише із-за кордону, а з інших регіонів всередині країни до своїх домівок. Пік кількості осіб у статусі ВПО відбувся у квітні 2022 р., після чого у наступні місяці цей показник поступово зменшувався. Кількість

осіб, що повернулись, зростала до вересня 2022 р., після чого характеризувалась тенденцією до зменшення, і з вересня 2023 р. кількість тих, хто повернувся, почала перевищувати кількість ВПО (рис. 3.3).

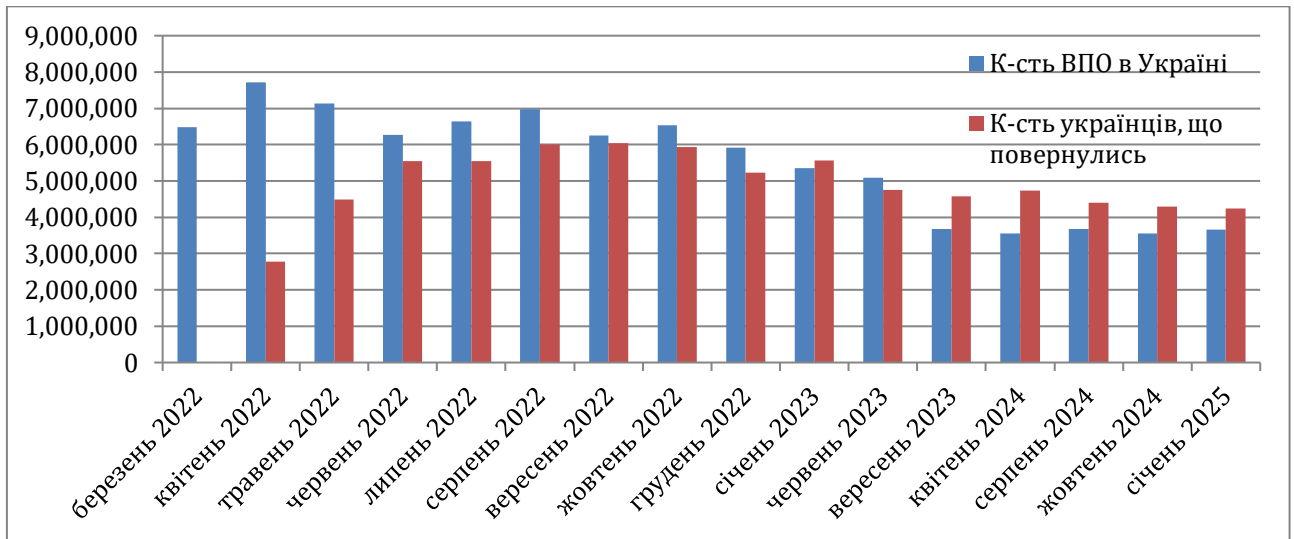

Рис. 3.3. Динаміка кількості українців у статусі ВПО та тих, що повернулись, протягом березня 2022 – січня 2025 рр. (побудовано автором за даними Міжнародної організації з міграції)

Для порівняння масштабів, проблем, наслідків та основних напрямів внутрішньої міграції населення було проаналізовано чотири Звіти про внутрішнє переміщення населення в Україні, а саме підсумки загального опитування населення на момент 17 квітня 2022 р. (3 раунд), 23 січня 2023 р. (12 раунд), квітня 2024 р. (16 раунд), січня 2025 р. (19 раунд), а також Звіт про повернення населення в Україні станом на січень 2025 р. (19 раунд).

На початку повномасштабної війни, за даними 3-го раунду опитування МОМ (17 квітня 2022 р.), кількість ВПО в Україні становила 7,7 млн осіб, або 17,5 % усього населення країни. Найбільшими регіонами походження ВПО виступали Харківська (21 %), м. Київ (19 %), Київська (18 %), Донецька (15%) та Луганська (5 %) області. Приймаючими регіонами стали насамперед Дніпропетровська (11 %), Київська (10 %), Львівська (9 %) та Вінницька (7%) області. Уже на цьому етапі більша половина ВПО (61 %) зазначала, що війна розділила їхні родини, а 43 % – розглядали можливість подальшого переміщення [15].

У січні 2023 р. було зафіксовано зниження кількості ВПО до 5,4 млн осіб, що свідчить про початок часткового повернення та стабілізації у низці регіонів. Водночас зростала тривалість переміщення: 58 % ВПО перебували в такому статусі понад 6 місяців, а 83 % – понад 3 місяці, середня тривалість становила 229 днів. Домінуючим джерелом доходу стала соціальна допомога (у 24 % домогосподарств), яка для 72 % не перевищувала прожиткового мінімуму. ВПО зі сходу України залишались найбільш чисельною групою – 70 % від усіх ВПО, що пояснюється масштабами руйнувань у регіоні. При цьому помітним стало зростання частки переміщених у межах власного макрорегіону, зокрема у східних і південних областях [16].

У квітні 2024 р. зафіксовано подальше зниження кількості ВПО до 3,7 млн осіб, водночас збільшилась кількість осіб, які повернулися до місць постійного проживання – 4,73 млн осіб, з яких дві третини проживають у рідних громадах понад рік. Основними напрямками повернення стали м. Київ (22 %), Київська (15 %) та Харківська області (15 %). За межі України тимчасово виїжджали 28 % респондентів, але лише чверть із них мали намір залишитися в Україні довше ніж на місяць. Водночас переважна більшість ВПО, що залишаються в Україні, не планують змінювати місце проживання найближчим часом. Поширеними залишаються економічні труднощі: 50–60% домогосподарств ВПО змушені використовувати стратегії виживання (зменшення витрат, перехід на дешеві продукти, скорочення обсягів харчування) [17].

Станом на початок 2025 р. загальна чисельність ВПО осіб в Україні становить 3,67 млн осіб, водночас 4,24 млн осіб повернулися до місць постійного проживання. Переважна більшість з них повернулися понад рік тому, що свідчить про поступову стабілізацію ситуації у певних регіонах. Основні напрямки повернення – м. Київ (21 %), Харківська (16 %) та Київська (14 %) області. При цьому 25 % повернених раніше перебували за кордоном, переважно в Польщі, Німеччині та Чехії, однак більшість таких повернень мали короткостроковий характер [18; 19].

Соціально-демографічна структура осіб, що повернулися, характеризується переважанням жінок (60 %), значною часткою осіб літнього віку (понад 60 років) (23 %), а також наявністю осіб з інвалідністю (19 %) та дітей шкільного віку (726 тис.) у складі домогосподарств. Серед головних проблем респонденти називали відсутність електропостачання, доступу до заробітку, медичних послуг та освіти [19].

Це свідчить про значний масштаб внутрішніх переміщень, які продовжують впливати на просторову структуру населення, ринок праці, соціальну інфраструктуру та потребують системної державної підтримки.

Найбільша концентрація ВПО спостерігається у Дніпропетровській області (520 тис., що становить 14% від загальної чисельності ВПО), Харківській області (447 тис., що становить 12% від загальної чисельності ВПО), м. Києві (401 тис., що становить 11% від загальної чисельності ВПО) та Київській області (294 тис., що становить 8% від загальної чисельності ВПО) (рис.3.4.).

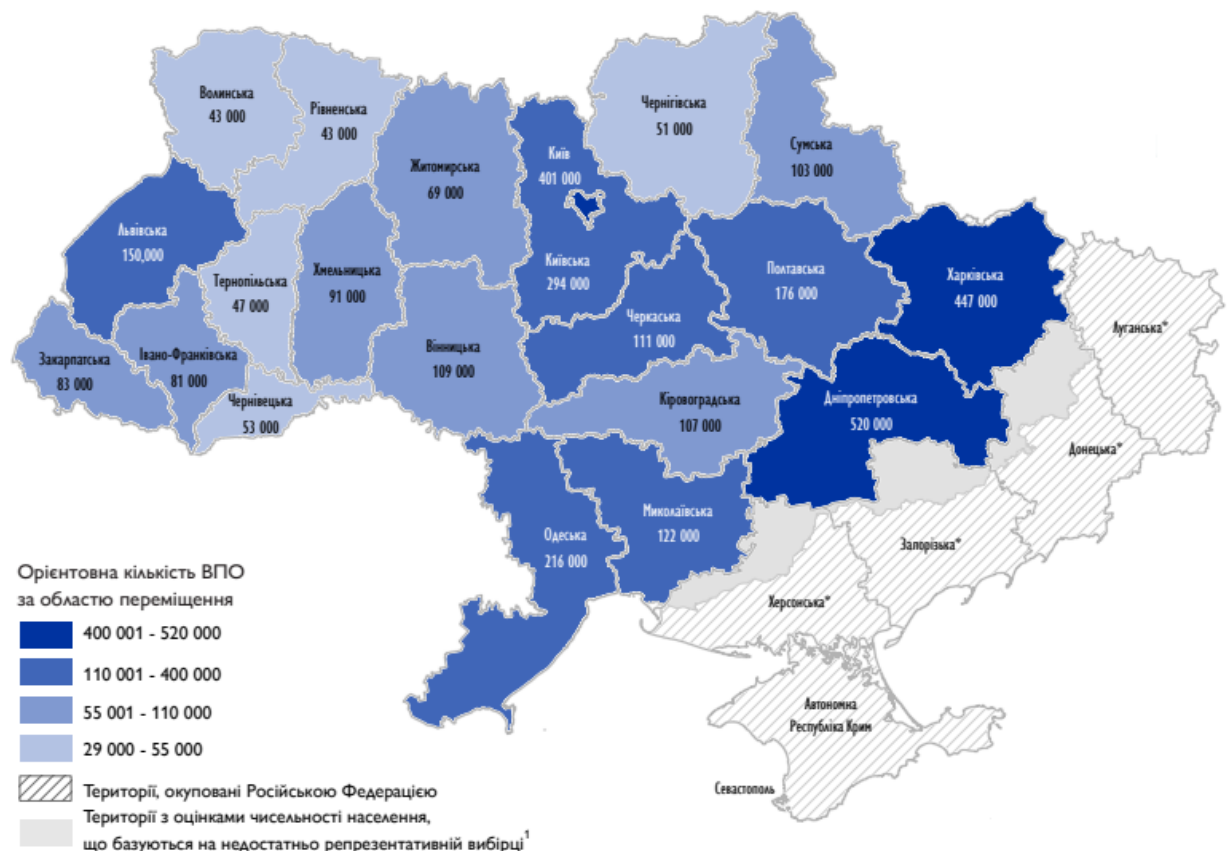

Рис. 3.4. Кількість ВПО на території України станом на січень 2025 р. [18]

Основним регіоном походження переміщених осіб залишається Донецька область, звідки перемістилося 28 % усіх ВПО. Значна частка переміщених осіб продовжує проживати поза межами своїх постійних домівок протягом тривалого часу: 62 % ВПО залишаються у переміщенні понад два роки, а медіанна тривалість переміщення становить 880 днів. Це свідчить про перехід явища внутрішнього переміщення з фази тимчасової мобільності до стійкої форми довготривалого проживання у нових локаціях.

Попри затяжний характер переміщення, лише 15 % опитаних ВПО заявили про намір повернутися до місць свого походження, тоді як 87 % планують залишатися на поточному місці проживання у найближчій перспективі, з них 70 % – на тривалий термін. Найвищий рівень наміру залишитися спостерігається серед ВПО, які мешкають у м. Києві, Київській та Одеській областях. Це вказує на формування нових міграційних осередків та зростання ролі приймаючих громад у процесі довгострокової інтеграції переміщеного населення.

Соціально-демографічна структура ВПО демонструє підвищену вразливість: 59 % становлять жінки, 26 % – особи віком 60 років і більше, 23% – діти. Крім того, 31 % домогосподарств мають осіб з інвалідністю, а 44% – членів із хронічними захворюваннями, що створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та соціальних послуг. Основними потребами ВПО залишаються житло з належними умовами, медикаменти та медичні послуги, продукти харчування, теплий одяг та джерела альтернативного живлення – генератори, павербанки. Сільське населення серед ВПО більшою мірою потребує будівельних матеріалів для облаштування житла.

Переважає більшість ВПО змушена застосовувати стратегії виживання у відповідь на складні життєві обставини: 86 % респондентів повідомили, що вони зменшили витрати, споживання або покладаються на гуманітарну допомогу. Найбільш поширені заходи економії – перехід на дешевші продукти харчування (63 % опитаних застосовують таку стратегію),

скорочення витрат на комунальні послуги (56 %) та зменшення обсягів споживання їжі (52 %) [18].

Окрему категорію становлять 355 тис. ВПО, які повернулися з-за кордону, але не змогли повернутися до місця постійного проживання через безпекові або інфраструктурні ризики. Переважна більшість з них – вихідці з Донецької, Харківської та Херсонської областей. Основні потреби цієї групи зосереджені на доступному житлі (12 %), можливостях працевлаштування (15 %) та отриманні медикаментів (11 %) [19].

Отже, активність і просторові особливості міграційних процесів в Україні протягом останнього десятиріччя зазнали суттєвих трансформацій унаслідок російської агресії. До 2014 р. внутрішні міграційні процеси були вмотивовані переважно прагненням до соціально-економічних кращих умов життя, однак після анексії Криму та окупації частини територій Донбасу це явище набуло вимушеного характеру. Повномасштабне вторгнення у 2022 р. ще більше загострило ситуацію, що призвело до зростання навантаження на приймаючі регіони, а явище ВПО набуло довготривалого характеру.

3.2. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни

Попри те, що чисельність осіб в статусі ВПО поступово зменшується, середня тривалість перебування в цьому статусі дедалі збільшується, оскільки воєнні дії на території України продовжують тривати. Це спонукає проаналізувати основні проблеми, з якими зіштовхується переважна більшість ВПО.

За результатами Загальноукраїнського соціологічного дослідження щодо актуальних проблем ВПО, які були представлені на форумі «Майбутнє в Україні: відновлення та розвиток людського капіталу», що відбувся 28 січня 2025 р., двома основними проблемами є відсутність або фінансова недоступність житла (про це зазначає 85 % опитуваних ВПО) та проблема із

працевлаштуванням (понад 30 % опитуваних ВПО). Варто зазначити, що саме жінки з дітьми та люди передпенсійного віку найбільше стикаються з проблемою пошуку роботи. Також ускладнює пошук роботи для ВПО обмежений вибір вакансій і відсутність пропозицій, які відповідали б їхній кваліфікації. Адже варто розуміти, що значна частка переселенців прибуває саме із районів із промисловою спеціалізацією. Звідси і виникає проблема перекваліфікації та недостатньої поінформованості переселенців про наявні програми, які спрямовані на підтримку ВПО [30; 39].

Динаміка ставлення місцевого населення України до ВПО зазнала суттєвої трансформації. На початковому етапі повномасштабної війни спостерігався значний рівень підтримки ВПО, це проявлялося у готовності багатьох громадян надавати житло на тривалий термін, приймати родини з домашніми тваринами та демонструвати емпатію та співчуття. Зі збільшенням тривалості воєнних дій, яка виявилася довшою за первинні прогнози, початкова тенденція підтримки ВПО зазнала змін. Минуло понад три роки від початку повномасштабного вторгнення, що призвело до послаблення початкової підтримки та зростання конкуренції і проявів упередженого ставлення до ВПО з боку приймаючих громад.

Внутрішньо переміщені особи, які наразі проживають у західних областях України, найчастіше повідомляли про випадки дискримінації або несправедливого ставлення. Найбільша частка таких повідомлень зафіксована у Закарпатській області, де 41 % опитаних ВПО зазначили про подібний досвід. Дещо нижчі показники в Івано-Франківській (37 %), Львівській (34 %) та Тернопільській (32 %) областях [18; 30; 40].

Крім того, значна кількість ВПО, які перебувають у південних та східних областях, також стикалися з дискримінаційним або несправедливим поводженням. Найбільші показники таких випадків спостерігалися у Запорізькій (28 % від загальної кількості ВПО, що наразі там проживають), Одеській (27 %), Херсонській та Дніпропетровській (по 25 %) областях. У Києві близько 19 % нині переміщених ВПО повідомили про подібний досвід.

Особливо тривожною є ситуація в Донецькій області, де кожна опитана ВПО, яка там зараз мешкає, повідомила про випадки дискримінації або несправедливого ставлення під час взаємодії з місцевим населенням [18; 40].

З цього випливають проблеми психологічного характеру, з якими стикається кожен другий зі статусом ВПО. Загострюється відчуття невизначеності, втрати контролю над життям, тривоги та страху за своє майбутнє та майбутнє своїх дітей, прочуття провини, апатії, ізоляції та неприйняття, психосоматичні розлади та відбувається зниження самооцінки. Такі проблеми психологічного здоров'я ВПО ускладнюють їх інтеграцію, тривожність і маргіналізацію через неприйняття нових соціальних норм. Дослідження фіксують дезадаптовану поведінку, втрату соціальних зв'язків та деструктивні копінг-стратегії, такі як алкоголь та психотропні речовини тощо [7; 30].

Однією з найбільш критичних проблем, що постають перед ВПО, є порушення безперервності медичного забезпечення. Втрата особистої медичної документації для значної частини переселенців ускладнює або унеможлиблює належне продовження терапії хронічних патологій, таких як цукровий діабет, серцево-судинні захворювання та онкологічні процеси. Додатковим обтяжуючим фактором є переривання систематичного прийому лікарських засобів, зумовлене фінансовою нестабільністю або обмеженим доступом до необхідних медикаментів у регіоні тимчасового перебування. Особливої гостроти набуває ситуація для осіб з інвалідністю, які часто стикаються з недостатнім доступом до реабілітаційних заходів, спеціалізованих медичних послуг та засобів догляду, що призводить до суттєвого зниження їхньої фізичної автономії внаслідок бар'єрів, наявних у новому середовищі проживання. Крім того, високий рівень безробіття серед ВПО обмежує їхні можливості щодо отримання приватної медичної допомоги, що сприяє подальшому погіршенню стану їхнього фізичного здоров'я [2; 30; 41].

Ще однією важливою проблемою, в першу чергу для ВПО, які мають дітей, є ускладнення доступності якісних освітніх послуг. За результатами опитування, проведеного аналітичним центром «Соціоконсалтинг», найбільшу складність викликає необхідність влаштувати дитину дошкільного віку в дитячий садок, про це повідомляє 44 % опитаних ВПО, які зіштовхнулись з відмовою через відсутність місць. Дещо краща ситуація із доступом до освіти у загальноосвітніх закладах, з проблемами пошуку школи для дитини стикались лише 27 % ВПО, при тому, що за даними міністерства освіти і науки, понад 227 тис. учнів мають такий статус. Серед студентів, що отримали статус ВПО (понад 80 тис. осіб), виявлено низку проблем у продовженні здобуття вищої освіти, включаючи переривання навчального процесу, дефіцит місць у гуртожитках та психологічні труднощі, пов'язані з адаптацією до нового академічного та соціального середовища. Недостатня кількість навчальних приміщень, кваліфікованого педагогічного персоналу та освітніх ресурсів у приймаючих громадах стає особливо гострою в умовах різкого зростання кількості дітей та молоді, які потребують навчання [2; 30; 41].

Аналітичне дослідження проблем із забезпеченням прав внутрішньо переміщених осіб в Україні виявляє низку взаємозумовлених факторів, що перешкоджають їхній повноцінній інтеграції та належному захисту. Серед ключових причин виокремлюються прогалини у нормативно-правовій базі, що проявляються у недосконалості процесів реєстрації ВПО та відсутності чітких інструментів для реалізації їхніх прав у різних сферах життя. Організаційно-інституційні перешкоди включають бюрократичні процедури, формальний підхід до надання допомоги та недостатню компетентність персоналу, що негативно впливає на ефективність взаємодії з ВПО. Конкретні труднощі включають складність обліку ВПО, проблему забезпечення житлом, відмови у працевлаштуванні та банківських послугах, перешкоди в отриманні пенсій і соціальних виплат, а також обмежений доступ до системи правосуддя [30; 31].

Проблемою є те, що не дивлячись на активні бойові дії, багато людей все одно продовжують залишатись на окупованих територіях при тому, що можливості виїхати є. В першу чергу, саме відсутність житла та перспектив для працевлаштування зупиняють українців покинути свої домівки.

Люди повертаються на тимчасово окуповані території, перед тим перебуваючи в статусі ВПО, точні цифри невідомі, однак це залишиться фактом. Причини, що спонукають до цього, дуже різняться, досить поширеною є необхідність молодим людям чи людям середнього віку повертатися, щоб доглядати старших, хворих батьків чи інших родичів, які через значні проблеми зі здоров'ям не змогли виїхати. Нерідко вони стають жертвами агресивної поведінки ворога. За свідченнями Ольги Алтуніної, представниці Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, за минулий 2024 р. 1300 людей звернулись до офісу уповноваженого із зафіксуванням фактів того, що після приїзду на окуповані території люди зникали або піддавались арештам за звинуваченнями в тероризмі або шпіонажі. За даними правоохоронних структур, тільки за минулий рік в АР Крим було зафіксовано 1400 арештів за проукраїнську позицію [30; 39].

Отже, в умовах війни в Україні внутрішньо переміщені особи стикаються з комплексом взаємопов'язаних проблем, що охоплюють гуманітарну, соціально-економічну та психологічну сфери. Ці багатогранні проблеми потребують комплексних та скоординованих зусиль з боку державних органів, міжнародних організацій та кожного українця зокрема для забезпечення захисту та підтримки ВПО в умовах кризових наслідків російської агресії.

3.3. Просторові особливості міграції українців до країн Європи

Після здобуття Україною незалежності транскордонна мобільність населення України стрімко зростала, головним чином за рахунок перетинів

західного кордону, чому сприяли угоди про малий прикордонний рух, підписані з Угорщиною (2007 р.), Польщею та Словаччиною (2008 р.) та Румунією (2014 р.). Ці угоди дозволяють безвізові подорожі для мешканців у межах 30–50 км від кордону [54].

Країнами, до яких було здійснено найбільшу кількість поїздок протягом 2010-2014 рр., були Польща (29649480 поїздок) та росія (28220252 поїздок) (рис. 3.5.). У період 2010–2012 рр. найбільшу кількість виїздів з України було зафіксовано до російської федерації. У 2013 р., тобто до анексії Криму та окупації частини Донецької і Луганської областей, кількість поїздок українців до Польщі (7,02 млн) вперше перевищила кількість поїздок до росії (6,22 млн). У 2014 р. Польща зберегла лідерські позиції, випередивши росію за кількістю поїздок на 1429228 або більш ніж на 5 %. З роками ця різниця ставала все більш помітною. 9,52 млн поїздок до Польщі було здійснено у 2015 р., натомість до росії було здійснено 4,16 млн поїздок [23; 24; 54].

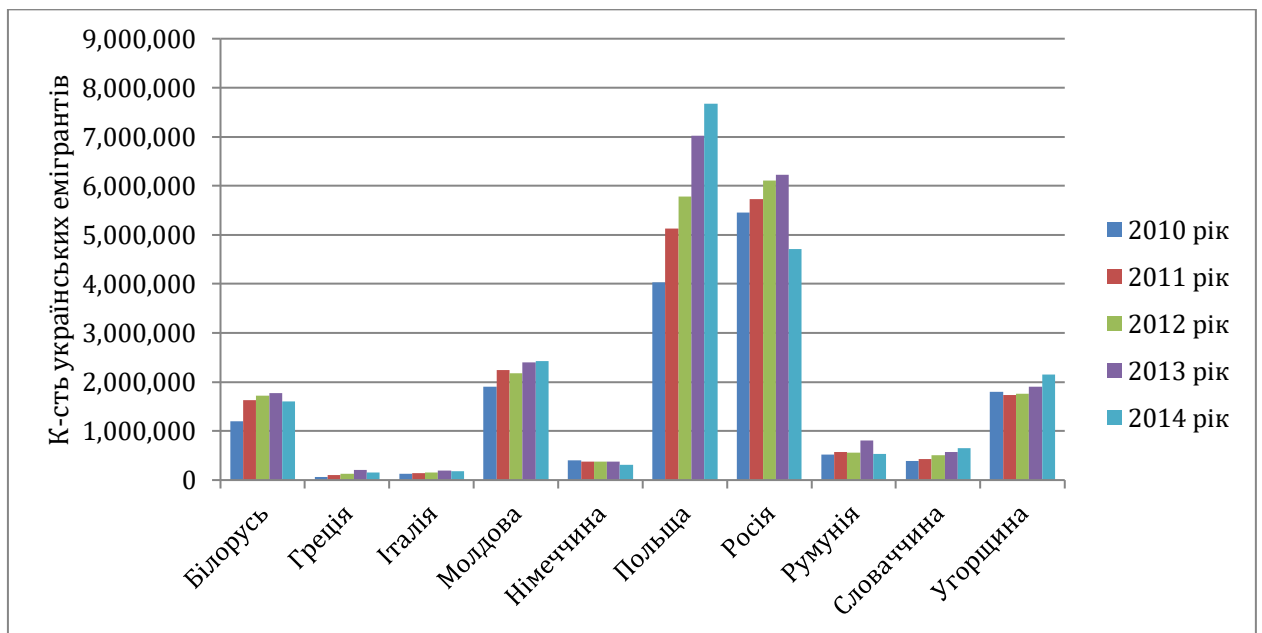

Рис. 3.5. 10 найбільш відвідуваних європейських країн українськими громадянами протягом 2010-2014 рр. (побудовано автором за: [12])

У цей період, окрім росії, основними країнами-реципієнтами українських мігрантів були інші країни, що колись входили до складу Радянського Союзу, а саме Білорусь (7,9 млн. поїздок) та Молдова (11,1 млн

поїздок). Серед країн ЄС, окрім Польщі, значну кількість поїздок було здійснено до Угорщини (9,3 млн).

Також значну кількість поїздок в цей період було здійснено українцями до Чехії (0,8 млн), Італії (0,79 млн), ОАЕ (0,7 млн), Греції (0,65 млн), Ізраїлю (0,6 млн), Австралії (0,48 млн), Великої Британії (0,43 млн) та Іспанії (0,43 млн) [23; 24].

З початку російської агресії спостерігається загальне зменшення кількості поїздок за кордон. У 2014 р. українці подорожували за кордон майже на 30 % менше, ніж у 2013 р. Водночас кількість поїздок до ЄС продовжувала зростати, збільшившись з 10,5 млн у 2014 р. до 12,5 млн у 2015 р. [54].

Трудова міграція з України посилилася наприкінці 1990-х років через економічні труднощі, що виникли після переходу до ринкової економіки, включаючи зростання безробіття, скорочення державних послуг та зростання потреб споживачів. Станом на 2014–2015 рр. приблизно 700 тис. українців працювали за кордоном, переважно чоловіки віком 30–44 роки, більшість з яких приїжджали із західних регіонів України. Більшість трудових мігрантів були зайняті в будівництві, домашньому догляді, сфері обслуговування та сільському господарстві, переважно у Польщі, росії, Чехії та Італії.

Російська агресія вплинула на вибір країни-призначення для пошуку працевлаштування, адже стає помітний чіткий зсув напряму міграції з росії на користь європейських країн, особливо Польщі, привабливість якої зросла з 7 % у 2006 р. до 30% у 2015 р., тоді як привабливість росії знизилася. Трудова міграція стає дедалі більш довгостроковою та включає більше молоді, жінок, міських жителів та людей з центральної, північної та східної України. Розширення міграційних мереж та позитивний попередній трудовий досвід ще більше сприяють цій тенденції зростання наміру серед українців шукати роботу за кордоном [54].

Згідно з моніторингом CEDOS між 2000 і 2012 роками кількість українських студентів, які навчалися за кордоном, зросла більш ніж у чотири

рази, досягнувши приблизно 37 тис., до 2013-2014 навчального року 47,7 тис. громадян України були зараховані на денну форму навчання в іноземних університетах. Провідними країнами, що приймають студентів, були Польща (15 тис. студентів), Німеччина (9 тис.), росія (6 тис.) та інші, такі як Канада, Чехія, Італія, США, Іспанія, Франція та Велика Британія [54].

Україна характеризується високим рівнем мобільності населення – як внутрішньої, так і зовнішньої, належить до найбільш міграційно-активних країн Європи. До повномасштабного вторгнення українська діаспора налічувала до 20 млн осіб та приблизно 2,5 млн трудових мігрантів.

Надання безвізового режиму з ЄС у 2017 р. сприяло активізації транскордонної мобільності. У період з червня 2017 р. по червень 2019 р. прикордонники зареєстрували 42,6 млн перетинів кордону ЄС українцями. Протягом наступного року безвізового режиму (червень 2018 р. – червень 2019 р.) громадяни України здійснили 2,35 млн безвізових візитів до ЄС, що в 4,2 рази більше, ніж за попередній рік [56].

Абсолютним лідером серед країн, до яких було здійснено найбільшу кількість поїздок за період 2016-2020 рр. була Республіка Польща (44396879 поїздок) (рис. 3.6).

Порівняно з періодом 2010-2014 рр. помітною стає зменшення кількості поїздок до росії. Якщо в 2013 р. цей показник становив 6,2 млн поїздок, то до 2019 р. знизився до 3,9 млн, тобто майже вдвічі після окупації українських територій в 2014 р. Також скоротилась кількість поїздок до Молдови та Білорусі, натомість збільшилась кількість поїздок до країн ЄС, зокрема помітно зросла міграція до Угорщини, серед інших неєвропейських країн – до Єгипту та Туреччини. Загалом українське іммігрантське суспільство все більше переорієнтовується з міграцій з напрямку пострадянського простору до країн ЄС.

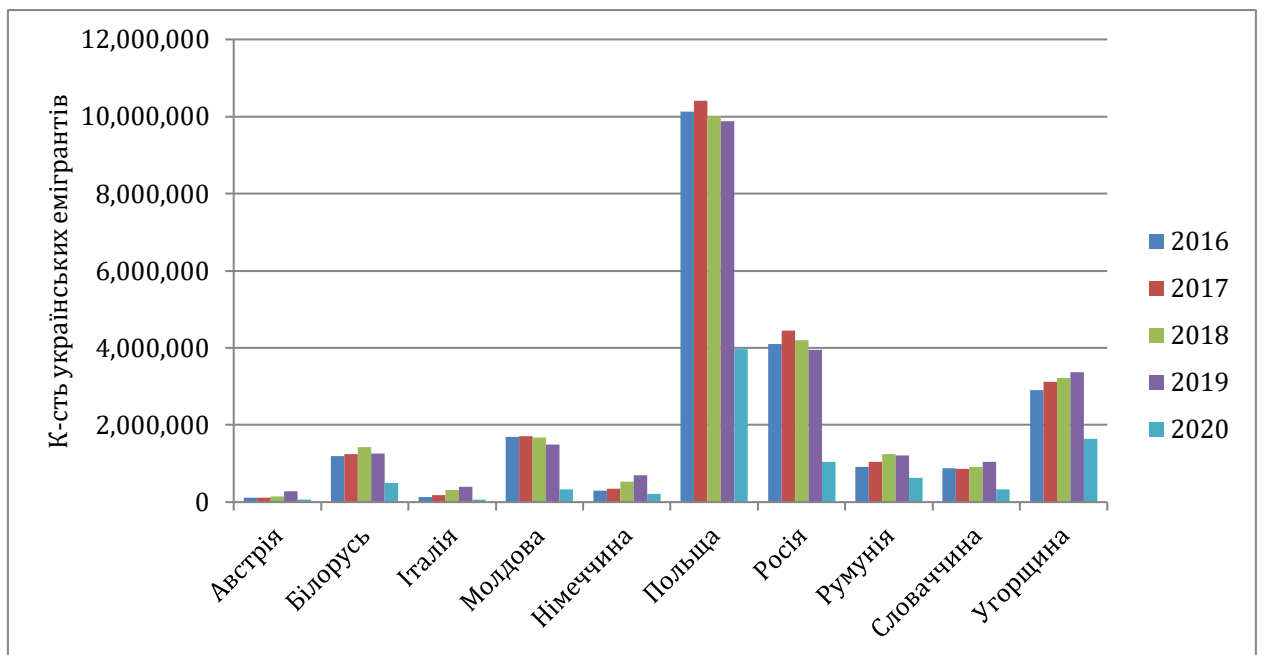

Рис. 3.6. 10 найбільш відвідуваних європейських країн українськими громадянами протягом 2016-2020 рр. (побудовано автором за: [12])

Іншими найбільш відвідуваними країнами українцями за період 2016-2020 рр. були такі європейські країни: Італія (0,9 млн поїздок), Австрія (0,61 млн поїздок), Іспанія (0,6 млн поїздок), Греція (0,47 млн поїздок) [25; 26].

У період пандемії COVID-19 міграційні процеси в Україні зазнали суттєвих змін як у контексті еміграції, так і імміграції. Основною тенденцією стала загальна стагнація та скорочення мобільності населення, спричинена обмеженнями на міжнародні поїздки, карантинними заходами та загрозою зараження.

Щодо еміграції українців, відбулося тимчасове зниження виїзду за кордон, зокрема трудової міграції. За оцінками, кількість вибулих з України у 2020 р. зменшилася на 30,3 % порівняно з 2018 р., що безпосередньо пов'язано з карантинними обмеженнями та глобальним скороченням економічної активності [14]. Найбільше постраждали ті мігранти, які працювали у сферах, що були закриті або скорочені під час локдаунів (готельний бізнес, ресторанна справа, сфера обслуговування). Приблизно 300–400 тис. українських трудових мігрантів (близько 10 % від загальної кількості усіх мігрантів) повернулися додому навесні 2020 р. через пандемію.

Це зумовлено тим, що низка країн, які є основними напрямками українських трудових мігрантів (зокрема Польща, Чехія, Італія), запровадили обмеження на в'їзд іноземців або ж тимчасово припинили прийом робочої сили. Проте згодом спостерігалось поступове відновлення трудової міграції, особливо у сільськогосподарському та будівельному секторах, де відчувався дефіцит трудових ресурсів [14; 27].

Окрім масштабних обсягів внутрішніх переміщень, величезна кількість українців змушені були внаслідок російської агресії шукати притулку за кордоном і європейські країни стали основним напрямом для українських біженців. Станом на 17 квітня 2025 р. в Європі було зареєстровано 6357 тис. біженців з України, ще 560 тис. таких було зареєстровано за межами Європи.

За статистичними даними 2025 р., які надає Operational Data Portal, країнами, які прийняли найбільшу кількість українців стали Німеччина – 1243445 осіб, Польща – 999710 осіб, Чехія – 401350 осіб, Велика Британія – 254035 осіб, Іспанія – 235680 осіб, Румунія – 182440 осіб, Італія – 171000 осіб (за показником, який демонструє фактичну кількість українців, зареєстрованих на території певної держави на конкретну дату зі статусом: особи під тимчасовим захистом; біженця; особа, яка користується подібною формою правового захисту).

У російській федерації, за тим самим показником, станом на червень 2024 р., кількість українців становила 1268055 осіб, у білорусі (станом на березень 2025 р.) – 44 260 осіб [62].

Для більш детального вивчення просторового розподілу українських біженців в Європі, окрім аналізу абсолютного показника кількості українських біженців, нами було розраховано і проаналізовано відносний показник кількості українських біженців на 1000 жителів станом на початок 2025 р. на основі даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR). Виявлено, що країнами-лідерами за відносним показником є Молдова (42,7 українських біженців на 1000 жителів), Чехія (37,8 українських біженців на 1000 жителів) та Естонія (31,8 українських

біженців на 1000 жителів). У Німеччині та Польщі, які є лідерами за кількістю прийнятих біженців з України, цей показник порівняно нижчий – 14,8 українських біженців на 1000 жителів та 26,2 українських біженців на 1000 жителів відповідно (рис. 3.7).

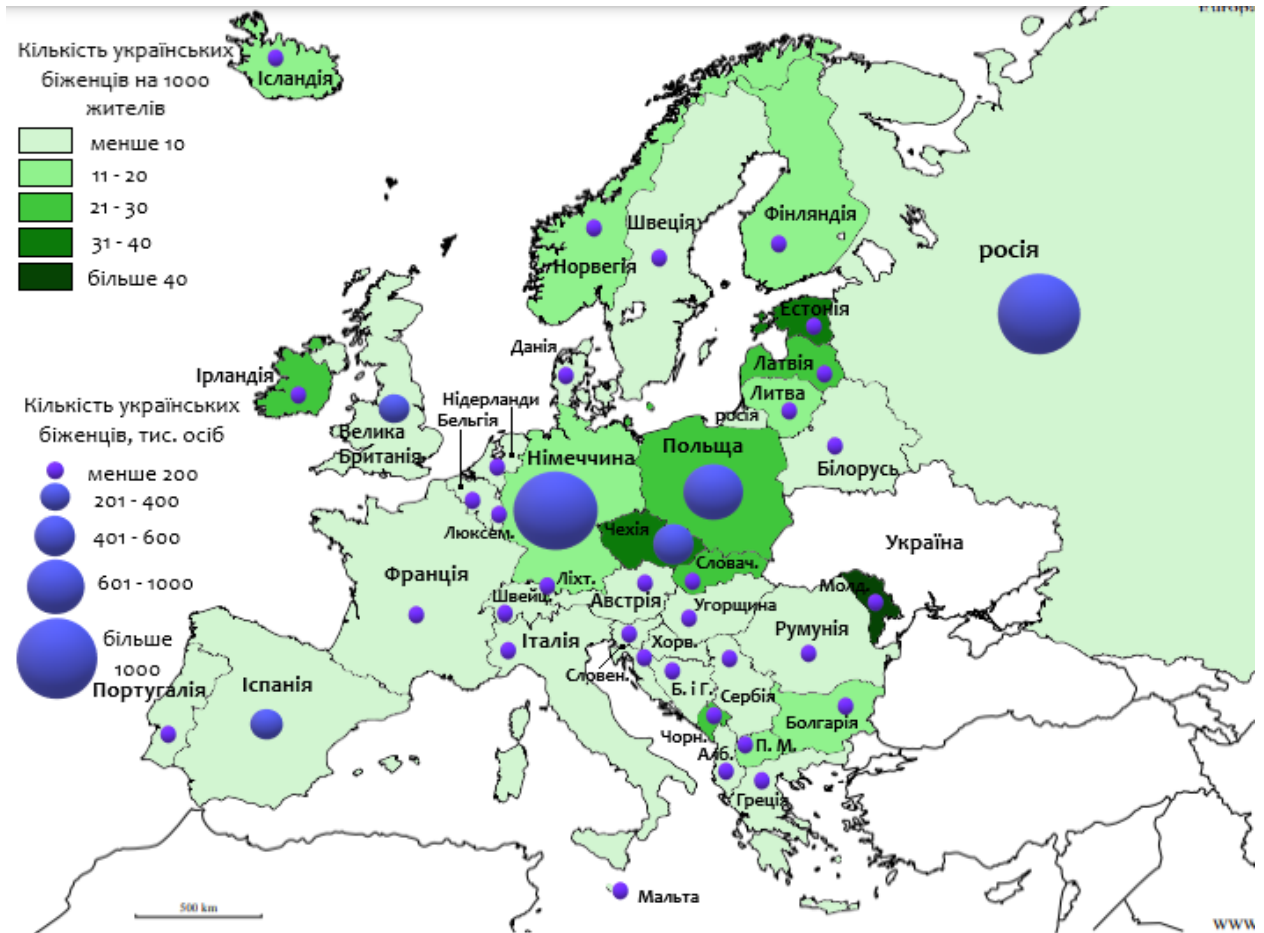

Рис. 3.7. Просторовий розподіл українських біженців у Європі (побудовано автором за: [62])

Щодо росії, такий значний показник кількості українських біженців (понад 1,2 млн) обґрунтовується здебільшого тим, що значна частина громадян України, здебільшого з окупованих регіонів, для того, щоб виїхати в будь-яку іншу сусідню країну, змушена була здійснювати цю поїздку саме через територію росії, яка була єдиним доступним шляхом. Іншою причиною є примусовий вивіз українців на територію росії. Тому не можна стверджувати, що показник є достовірним і відображає реальну ситуацію.

Отже, міграція українців у європейський простір набула значного поширення після здобуття незалежності, поступово переорієнтовуючись від

пострадянських країн до держав Європейського Союзу. Вагомий вплив на ці процеси мали економічні труднощі, відкриття безвізового режиму з ЄС, а також російська агресія, яка різко прискорила темпи виїзду. Польща закріпилася як головна країна призначення для трудових мігрантів, студентів і біженців. Після 2022 р. країни ЄС стали основним простором притулку для мільйонів українців, що свідчить про стратегічну переорієнтацію міграційних потоків та потребу в довгострокових рішеннях для інтеграції українців у європейській спільноті.

3.4. Міграційна політика країн Європи щодо українських біженців та проблеми адаптації українців

Міграційна політика держав-членів ЄС та інших країн Європи щодо громадян України, які були змушені залишити свою країну внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації у лютому 2022 р., в основному базується на активізації Директиви ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист. Цей нормативний акт, вперше введений у дію 4 березня 2022 р. у відповідь на масштабну гуманітарну кризу, створив правову основу для колективного захисту осіб, переміщених з України. Однак якщо ситуація в Україні покращиться, органи влади ЄС можуть припинити тимчасовий захист, і в такому разі дозволи на проживання, видані відповідно до цього правила, стануть недійсними. Директива передбачає надання негайного доступу до ряду базових прав, включаючи право на проживання, доступ до ринку праці, освіти для дітей, соціальні гарантії, житло, а також медичне обслуговування на території всіх держав-членів ЄС [61; 65].

Статус тимчасового захисту поширюється не лише на громадян України, а й на окремі категорії громадян третіх країн та осіб без громадянства, які легально перебували на території України до 24 лютого 2022 р. і були змушені залишити країну через воєнні дії. Первинний термін дії цього статусу становить один рік з можливістю продовження кожні шість

місяців. У зв'язку з триваючими бойовими діями та нестабільною безпековою ситуацією в Україні, Європейська Комісія ініціювала продовження дії тимчасового захисту до березня 2026 р. [47; 61; 65].

Одна з визначальних особливостей цієї політики полягає в уніфікованості основних прав, якими користуються бенефіціари в усіх країнах-членах ЄС. Сюди входить не лише право на проживання, але й доступ до працевлаштування, медичної допомоги, соціального захисту, шкільної освіти для дітей та житлових програм. Водночас, практична реалізація цих прав може суттєво відрізнятись залежно від країни, з огляду на фінансові можливості, національні політичні підходи та рівень інституційної готовності [61].

Процедура отримання статусу тимчасового захисту була суттєво спрощена: громадяни України можуть оформити його відразу після перетину кордону або впродовж 90 днів після прибуття до країни ЄС, що дозволяє уникнути складних і тривалих процедур, характерних для процесу надання статусу біженця [55; 65].

Окрему увагу у регулюванні тимчасового захисту приділено принципу збереження сімейної єдності. Механізм директиви поширюється також на членів сім'ї, які проживали спільно з основним заявником в Україні до початку збройного конфлікту, що забезпечує гуманітарну сталість і підтримку родинних зв'язків у процесі вимушеного переміщення [47; 54].

Варто підкреслити, що, хоча директива встановлює спільні мінімальні стандарти, кожна держава-член ЄС має можливість самостійно адаптувати її положення відповідно до власної правової, адміністративної та соціальної системи. Унаслідок цього національні моделі реалізації тимчасового захисту відзначаються певними відмінностями у процедурах реєстрації, обсязі соціальної допомоги, термінах дії дозволів на проживання та структурі інтеграційних заходів [61; 65].

Деякі держави-члени ЄС (наприклад, Данія) відмовилися від Директиви, але запровадили аналогічний статус через національне

законодавство. Інші країни Європи, що не входять до ЄС (наприклад, Албанія, Норвегія, Швейцарія та Велика Британія), запровадили аналогічні програми захисту [61].

За даними Євростату, у лютому 2025 р. спостерігалася найменша кількість нових рішень щодо надання притулку (41 435), прийнятих ЄС з початку повномасштабного вторгнення, що на 25 % менше, ніж у лютому 2024 р. [43].

Берлін став останньою європейською столицею, яка оголосила про зміни щодо допомоги на надання притулку та інших пільг для українських біженців [43]. Станом на 2025 р., Німеччина прийняла найбільшу кількість українських біженців – близько 1,8 млн осіб, що становить понад 27 % усіх переміщених українців у ЄС. До 1 квітня 2025 р. вони мали право на отримання «громадянської допомоги» (Bürgergeld) у розмірі 563 євро на одну особу щомісяця. Однак після цієї дати новоприбулі будуть переведені до менш щедрої системи допомоги для шукачів притулку (Asylleistungen), яка становить 441 євро. Крім того, уряд розглядає можливість зміни допомоги для біженців, які прибули раніше. Німеччина зберігає покриття житлових витрат, але рівень допомоги знижується, якщо особа проживає не самостійно. Загальна сума витрат на допомогу українцям перевищила 30 млрд євро [43; 64].

Польща посідає друге місце за кількістю прийнятих біженців. Хоча законодавство дозволяє українцям залишатися до 30 вересня 2025 р., низка пільг була скасована. Зокрема, припинено одноразову допомогу в розмірі 300 злотих, а також виплати для осіб і організацій, які приймали українців. Проте українці зберігають право на отримання ідентифікаційного номера PESEL, що надає доступ до медичної допомоги та працевлаштування. Діти можуть отримувати щомісячну допомогу в розмірі 800 злотих, але лише за умови відвідування школи [43; 64].

У Чехії, яка займає третє місце за кількістю прийнятих українців, було запроваджено нову схему довгострокового проживання. Щоб отримати

відповідний статус, необхідно мати річний дохід понад 440 тис. чеських крон (приблизно 17500 євро), прожити в країні не менше двох років і не отримувати соціальні виплати протягом останніх 12 місяців. Громадські організації висловлюють занепокоєння через імовірне виключення з програми значної частини біженців. Тим часом новоприбулі можуть отримати грошову допомогу у розмірі 5000 крон (200 євро) протягом п'яти місяців [43; 64].

З березня 2025 р. час перебування українців у центрах тимчасового розміщення у Словаччині скорочено з 120 до 60 днів. Пільги збережено лише для вразливих категорій (діти до 5 років, особи 65+, одинокі батьки) [43; 64].

Угорщина з 2024 р. скасувала доступ до державного житла для українців із західних регіонів України, які вважаються «безпечними». Хоча тимчасовий захист продовжено до 4 березня 2026 р., щомісячна допомога становить лише 22800 форинтів (55 євро) для дорослого та 13700 форинтів (34 євро) для дитини. За даними правозахисників, такі зміни негативно вплинули передусім на представників ромської громади [43].

В Болгарії українцям надається допомога у розмірі 375 левів (190 євро), тимчасове житло та доступ до психологічної підтримки. Статус захисту продовжено до березня 2026 р., але картки потрібно оновити до 30 квітня 2025 р. [43].

Кожна родина українських біженців в Естонії може отримати одноразову допомогу в розмірі 1200 євро на оренду житла, але заявку необхідно подати протягом шести місяців після отримання першого дозволу на проживання. Додатково компенсуються послуги перекладу (до 3200 євро на сім'ю), а також надається батьківська допомога у розмірі 820 євро на 545 днів. Дітям до 19 років виплачується допомога – 80 євро за першу й другу дитину, 100 євро – за третю та наступних [43].

У Італії українцям надається 300 євро на дорослого та 150 євро на кожну дитину. Проживання можливе в готелях або приватних житлових

об'єктах до кінця 2025 р. Після лютого 2025 р. можливе переміщення осіб до інших регіонів [43].

У Франції діє програма ADA (Asylum Seeker Allowance), яка передбачає виплати у розмірі приблизно 426 євро на місяць. Однак завершення програми MLI у Франції, яка передбачала часткову компенсацію витрат на оренду житла для українських біженців, зумовило масове скорочення житлової підтримки для цієї категорії населення. Внаслідок цього тисячі осіб опинилися під загрозою виселення, особливо в уразливих регіонах, таких як Атлантична Луара. Хоча французька влада пропонує альтернативні рішення – від подання заявок на соціальне житло до отримання статусу біженця або переселення до тимчасових центрів – обмеженість ресурсів і жорсткі умови розміщення створюють серйозні соціальні ризики для продовження перебування українських громадян на території Франції [8; 43].

У Нідерландах виплати залежать від складу родини. Одинокa особa може отримувати 252,18 євро на місяць, а особa в сім'ї з чотирьох – 189,13 євро. Також надається додаткова допомога на харчування, одяг і транспорт. У разі працевлаштування виплати припиняються для всієї родини [43].

Іспанія забезпечує щомісячну допомогу в розмірі 400 євро для дорослих та 100 євро на дитину протягом шести місяців. Для отримання допомоги необхідно мати номер соціального страхування та підтвердити відсутність засобів до існування [43].

Біженці в Португалії автоматично отримують статус тимчасового захисту, включно з реєстрацією у системі охорони здоров'я, податковими й соціальними службами. Допомога по безробіттю становить 522,50 євро (для родин) або 418 євро (для одинаків), а соціальна підтримка (RSI) – 237,25 євро на особу з додатковими виплатами на кожного члена родини [43].

Ірландія скорочує виплати господарям, які приймають біженців, з 800 до 600 євро з червня 2025 р. Допомога для самих біженців знижена з 232 євро до 38,80 євро на тиждень. Програму продовжено до березня 2026 р. [43; 64].

Норвегія – одна з перших країн, що вжила заходів зі скорочення пільг: зменшено дитячі виплати, обмежено використання готелів як притулків, запроваджено жорсткі вимоги до участі в національній страховій системі, обмежено можливість подорожей між Норвегією й Україною для осіб з тимчасовим захистом [43].

Велика Британія надає одноразову допомогу в розмірі 200 фунтів стерлінгів при в'їзді, а приймаюча сторона отримує 350 фунтів стерлінгів щомісяця. Існують додаткові виплати для дітей: 26,05 фунтів стерлінгів на першу дитину та 17,25 фунтів стерлінгів – на кожну наступну. Безробітні можуть подати заявку на Universal Credit, розмір якого залежить від складу сім'ї [43; 64].

Попри оперативну та скоординовану реакцію з боку ЄС, зокрема активацію Директиви про тимчасовий захист, українські біженці й надалі стикаються з багатьма викликами, що ускладнюють їхнє повсякденне життя та інтеграцію в країнах перебування.

Однією з головних проблем є житлове питання. Спочатку більшість українців отримували тимчасове розміщення у притулках, гуртожитках або в домівках місцевих жителів. Проте із затягуванням війни перехід до постійного, стабільного житла стає дедалі складнішим. У ряді країн, зокрема в Ірландії, Словаччині, Франції та Угорщині уряди скоротили тривалість безкоштовного проживання або зменшили кількість державного житла, що створює ризики загострення проблеми з житлом особливо для вразливих категорій, таких як самотні батьки, літні люди або багатодітні сім'ї [55].

Не менш серйозною є проблема працевлаштування та економічної інтеграції. Хоча Директива про тимчасовий захист надає українцям право на працю, на практиці вони стикаються з численними перешкодами: мовний бар'єр, невизнання дипломів і кваліфікацій, обмежений доступ до місцевих ринків праці. Багато хто змушений працювати на низькокваліфікованих або тимчасових роботах, що не забезпечує фінансової стабільності. Крім того,

поширеним явищем залишається повернення в Україну або міграція до інших країн, що ускладнює тривалу адаптацію та професійне зростання [64].

У сфері освіти значна кількість українських дітей (близько 917 тис.) були інтегровані в освітні системи європейських країн. Проте майже половина з них замість того, щоб навчатися офлайн, продовжує здобувати освіту дистанційно за українською програмою. Основними перешкодами є мовна адаптація, психологічні травми пов'язані з війною, різниця в навчальних програмах та нестача педагогічної підтримки. Доступ до дошкільної освіти або спеціалізованих освітніх послуг для дітей з особливими потребами також є недостатнім у більшості приймаючих країн Європи [55].

Медична допомога, хоча й гарантована українцям у межах тимчасового захисту, також супроводжується низкою складнощів. Через відмінності у національних системах охорони здоров'я, мовні бар'єри та бюрократичні процедури багато біженців не можуть ефективно скористатися медичними послугами. Особливо гострою є потреба у психологічній підтримці: наслідки війни, втрати, розлука з родиною та невизначеність майбутнього значно впливають на психічне здоров'я, проте можливості надання психотерапевтичної допомоги часто обмежені й не завжди адаптовані до культурного та мовного контексту українців [38; 55].

Правові та адміністративні бар'єри також становлять серйозну проблему. Попри наявність правового статусу, багато біженців стикаються з затримками при реєстрації, труднощами в отриманні дозволів на проживання, соціального страхування чи працевлаштування. У деяких країнах відбуваються зміни в політиці: скорочення соціальних виплат, зменшення обсягів житлової допомоги чи ускладнення доступу до послуг – усе це створює відчуття нестабільності та правової невизначеності [55].

Проблема соціальної інтеграції залишається комплексною. Хоча в багатьох країнах українців приймали з підтримкою та співчуттям, випадки дискримінації – особливо щодо етнічних меншин серед біженців (зокрема

ромської спільноти) – мають місце. Інтеграція в місцеві громади не завжди є глибокою: українці часто залишаються ізольованими, обмеженими у доступі до культурного, громадського або волонтерського життя через мовні та культурні відмінності [38].

Окремо варто відзначити загальну невизначеність щодо майбутнього. Тривалість війни, а також відсутність зрозумілих і стабільних механізмів довгострокового захисту створюють психологічну напругу серед біженців. Хоча тимчасовий захист подовжено в ряді країн до 2026 р., перспективи постійного проживання, отримання громадянства чи тривалого легального статусу залишаються туманними. Багато українців зберігають тісні зв'язки з Батьківщиною, що також ускладнює процес ухвалення рішень про остаточне оселення в країні перебування.

Отже, попри масштабну гуманітарну підтримку з боку європейських країн та оперативне впровадження тимчасового захисту, українські біженці стикаються з численними викликами, серед яких найактуальнішими залишаються доступ до стабільного житла, працевлаштування, освіти, охорони здоров'я, юридична та соціальна інтеграція, а також невизначеність щодо майбутнього. Подолання цих проблем потребує комплексного, довготривалого підходу з боку як європейських інституцій, так і урядів країн Європи, із забезпеченням умов для гідного, безпечного та інтегрованого життя переміщених громадян України.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

Міграцією населення називають процес переміщення окремих осіб чи цілих груп людей з однієї території до іншої з метою зміни місця проживання на більш чи менш тривалий проміжок часу. В результаті міграційні процеси призводять до зміни демографічної структури населення різних регіонів і перерозподілу трудових ресурсів.

Основними причинами, що спричиняють міграцію населення до країн Європи, є економічні, соціальні, політичні, культурні та екологічні. Окрім вигідних пропозицій працевлаштування, європейські країни є привабливими для значних потоків мігрантів високим рівнем життя, якісними освітніми та медичними послугами, спрощеним пересуванням у межах Шенгенської зони, соціальними політиками, демократичним суспільством та європейськими цінностями, які гарантують солідарність і толерантність.

В Європі проживає понад 87 млн. мігрантів з усього світу, і цей показник є найвищим серед усіх інших регіонів світу. Загалом для Європи характерною є тенденція до збільшення імміграційних потоків протягом останніх років, тоді як кількість емігрантів дещо зменшується. Абсолютним лідером за кількістю прийнятих іммігрантів є Німеччина. Іншими країнами до яких надходять одні з найбільших імміграційних потоків є Іспанія та Італія. Варто відзначити Польщу, яка після 2022 р. внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну продовжує приймати найбільшу кількість українців. Країнами походження найбільшої кількості мігрантів до Європи є Сирія, Афганістан, Малі, Бангладеш, Єгипет, Туніс, Алжир, Марокко та Сенегал. Основними причинами їх міграцій є політична та економічна нестабільність в регіонах їх походження. Основним напрямком міграцій всередині регіону є напрямок із Східної та Південно-Східної Європи до Західної, Південної та Північної Європи.

Сприятлива міграційна політика європейських країн, а також бідність, екологічні катастрофи, політичні переслідування та військові конфлікти у нестабільних регіонах світу з кожним роком спричиняли все більше міграційне навантаження на Європу, що в 2015 р. призвело до міграційної кризи. Загострилася проблема нелегальних міграцій. Найпопулярнішим сухопутним маршрутом був Західнобалканський, морським – Середземноморський. Останній призводив до ряду смертей, внаслідок невдалої самотійної переправи на ненадійних човнах. Найбільший міграційний тиск відчували такі країни як Італія, Іспанія, Мальта, а також Балканські країни (особливо Греція). Іншою проблемою є важкий процес асиміляції мусульманського населення в країнах Європи, навіть створення анклавів африканського, азійського населення. Представники ісламської релігії не визнають необхідності знайомитися з місцевою культурою, звичаями та цінностями, а тим більше їх дотримуватися. Внаслідок цього в Європі виникають терористичні атаки, які здійснюються радикальними ісламістами.

Такі проблеми, що виникли внаслідок міграційної кризи, продемонстрували, що теперішня міграційна політика та економічні системи країн Європи майже не здатні утримувати таке навантаження. Тому спільними зусиллями уряду ЄС розроблено нову міграційну політику, яка сприятиме більш жорстким обмеженням в питаннях біженців, пришвидшеній процедурі надання притулку, рівномірному розподіленню навантаження біженців серед усіх країн ЄС, інтеграції мігрантів в європейський простір та більш тісній взаємодії з третіми країнами, звідки походить переважна більшість мігрантів.

Україна є однією з найбільш міграційно-активних країн Європи, адже з моменту отримання незалежності завжди характеризувалась високим рівнем мобільності населення – як внутрішньої, так і зовнішньої. Мотиви, які керували українцями задля пошуку іншого місця проживання, змінювались протягом років. Якщо до анексії Криму та часткової окупації Донецької та

Луганської області в 2014 р., українці мігрували здебільшого в пошуках вищого соціально-економічного рівня життя, то після початку російської агресії пріоритетом став пошук безпечних умов життя. Найбільш привабливими регіонами у внутрішніх переміщеннях населення протягом усіх років були Київська область і м. Київ. Найбільший відтік населення відбувався із Луганської та Донецької області, де ситуація з кожним роком погіршувалась. Міграційний приріст населення протягом 2010-2021 рр. характеризувався тенденцією до зниження, в 2020 р. ситуацію загострила пандемія COVID-19. У 2022 р. внаслідок повномасштабного вторгнення в статусі ВПО опинилося 7,7 млн українців, а на початок 2025 р. середня тривалість в статусі ВПО становила 880 днів, що свідчить про затяжний характер цього явища.

Українці в статусі ВПО протягом повномасштабної війни продовжують стикатися з рядом проблем гуманітарного, економічного, соціального та психологічного характеру, що створює виклики для органів державного управління, міжнародної співпраці та українського суспільства загалом.

Міграція українців у європейські країни з кожним роком набувала все більших масштабів, на що вплинуло, в першу чергу, опускання «залізної завіси», економічна і безпекова нестабільна ситуація, впровадження безвізового режиму. Внаслідок російської агресії відбулась переорієнтація напрямів еміграції із пострадянського простору до європейських країн. Таку зміну орієнтирів ще більше підтвердила повномасштабна війна у 2022 р. Найбільшу кількість українських біженців прийняли Німеччина, Польща та Чехія, забезпечивши їх усіма базовими потребами – житлом, фінансовою підтримкою, гуманітарною допомогою, доступом до працевлаштування, освітніх, медичних та юридичних послуг задля комфортної адаптації українців в європейській спільноті. Однак зважаючи на затяжний характер воєнних дій, обсяги допомоги в більшості країн поступово скорочуються і набувають деяких обмежень, що також створює проблеми для українців в питанні адаптації і сприяє поверненню українців на Батьківщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу. *Підприємництво господарство і право*. 2019. № 11. С. 334–338.
2. Андріяш В., Громадська Н., Малкіна О. Основні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4(70), С. 5-12.
3. Атаманчук З. А., Барчук К. В., Оришко Д. О. Міграційні процеси в Європі в умовах сучасних викликів і загроз. *Бізнес Інформ*. 2023. № 11. С. 6-11.
4. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. 2018. № 3, С. 4-9.
5. Білошицький С. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 4–5. С. 328–340.
6. Боецька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. Типи міграції: оновлене бачення класифікації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72) № 4С. 6-12.
7. Василенко О., Квятковська К. А. Психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий пошук молодих дослідників : збірник наукових праць студентів / за ред О. Л. Караман ; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*. 2023. № 2. С. 194-198.
8. Виселення українських біженців у Франції: чому країна змінює політику. *Повернення*. URL:<https://re.infolight.in.ua/vyselelnnya-ukrayinskyh-bizhencziv-u-francziyi-chomu-krayina-zminyuye-polityku/?amp=1> (дата звернення: 25.05.2025).

9. Волоско Я. О. Міжнародна трудова міграція населення: причини виникнення та наслідки для економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 824. С. 21-26.
10. Демчишина В. Р. Принципи міграційної політики Європейського Союзу. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 325–328.
11. Денисюк П. Д. Основні процеси міграційних процесів країн Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 318–321.
12. Державна міграційна служба України: веб сайт. URL:<https://dmsu.gov.ua/> (дата звернення: 19.05.2025)
13. Дмитрук Б. П., Светлова Н. М. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн. *Вісник Східноєвропейського ун-ту*. 2016. Вип. 1 (20). С. 18–27.
14. Засименко, В. О. Вплив пандемії COVID-19 на міграційні процеси в Україні. *Магістерські студії*. 2021. № 21. С. 369-371.
15. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 3 – квітень 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-3-17> (дата звернення: 22.05.2025).
16. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 12 – січень 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0> (дата звернення: 22.05.2025).
17. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 16 – квітень 2024. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення: 22.05.2025).

18. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 19 – січень 2025. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naseleennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-1?close=true> (дата звернення: 22.05.2025).
19. Звіт про повернення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 19 – січень 2025. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-poverennya-naseleennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleennya-raund-19> (дата звернення: 23.05.2025).
20. Кузьміна В.О., Заєць Є.Ю. Цінності Європейського Союзу: механізми захисту та сучасний стан. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С. 589-592.
21. Лібанова Е. М., Позняк О. В. Зовнішня трудова міграція з України: вплив COVID-19. *Демографія і соціальна економіка*. 2020. № 4 (42). С. 25-40.
22. Маковецька Л., Мандрик І. Курсова робота з економічної та соціальної географії : методичні вказівки до виконання курсових робіт для здобувачів освіти спеціальності 106 «Географія», освітньо-професійної програми «Географія». Луцьк, 2024. 28 с.
23. Міграційний профіль України 2011-2015 рр.. *Державна міграційна служба України*. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/MP2015.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
24. Міграційний профіль України 2014 р.. *Державна міграційна служба України*. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/pr2014.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
25. Міграційний профіль України 2018 р.. *Державна міграційна служба України*. URL:

- https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2018.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
26. Міграційний профіль України 2020 р.. *Державна міграційна служба України*. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2020.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
27. Міграція в Україні: цифри і факти. *МОМ, Агентство ООН з питань міграції*. 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (дата звернення: 14.05.2025).
28. Новіченко А. В. Основні підходи до розуміння поняття «міграція» *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 17 трав. 2019 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків : ХНУВС, 2019. С. 154- 155.
29. Перевозник А., Мандрик І. Європа в контексті міжнародних міграційних процесів. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 8–9 листопада 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 132-134.
30. Перевозник А., Мандрик І. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах війни. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів*: матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 15–16 травня 2025 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 100-103.
31. Проблеми реалізації прав ВПО та шляхи їх подолання в Україні: адвокат Руслана Слободянюк. *Higher school of advocacy*. 2023. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/problemi-realizaciyi-prav-vpo-ta-sliaxi-yix->

- [podolannia-v-ukrayini-advokat-ruslana-slobodianiuk](#) (дата звернення: 06.05.2025).
32. Пугач С. О. Міграції населення Волинської області : суспільно-географічний аналіз : монографія. Луцьк : ПФ «Смарагд», 2012. 190 с.
 33. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2. С. 127-139.
 34. Ровенчак О. Значення, функції та роль міжнародної міграції. Соціальні технології. *Актуальні проблеми теорії та практики*. 2007. Вип. 33-34. С. 94-122.
 35. Роговенко О. Теорії міграції: соціально–трудоий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 54. Т. 1. С. 102-105.
 36. Слюсаревський М., Блинова О. Міграція як соціально-психологічне явище: види, функції, чинники та закономірності. *Світогляд*. 2015. № 5 (55). С. 41–54.
 37. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібник / М. Влах, Л. Котик. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 344 с.
 38. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. URL:: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 26.05.2025).
 39. Форум: «Майбутнє в Україні: відновлення та розвиток людського капіталу». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6lKt2ykqTGU> (дата звернення: 08.05.2025).
 40. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2024. № 11. URL:<https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04> (дата звернення: 07.05.2025).

41. Шевченко О. Виклики гуманітарної кризи під час війни в Україні для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп. *Social Work and Education*. 2023. № 10. С.325-335.
42. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи, перспективи. 2001. № 3(15). С. 45–50.
43. Alessio Dell'Anna. Refugee allowance and rent compensation: Here's how benefits for Ukrainians are changing in Europe. *Euronews*. 2025. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/04/24/refugee-allowance-and-rent-compensation-heres-how-benefits-for-ukrainians-are-changing-in-> (дата звернення: 25.05.2025)
44. Andrew A. Migration is Remaking Europe: Is There a Workable Path Forward for the Continent? *The Caravan. Stanford University*. 2024 URL: <https://www.hoover.org/research/migration-remaking-europe-there-workable-path-forward-continent> (дата звернення: 18.11.2024) .
45. Avasarkar A. What is Everett Lee's Conceptual Framework for Migration Analysis? *PreserveArticles*. 2017. URL: <https://www.preservearticles.com/education/what-is-everett-lees-conceptual-framework-for-migration-analysis/16078> (дата звернення: 15.11.2024).
46. But Tetiana .Migration as an economic component of the European countries' development. *AIMS Press. Department of Recreology and Tourism, Faculty of Informatics and Management. University of Hradec Kralove,* 2024. URL: <https://www.aimspress.com/article/doi/10.3934/NAR.2024023?viewType=HTML> (дата звернення: 22.11.2024).
47. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. *Official Journal L 212* , 2001 P. 0012 – 0023. URL: <https://eur->

- lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055 (дата звернення: 23.05.2025)
48. Exploring migration causes: why people migrate. *European Parliament*. 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2020/> (дата звернення: 20.11.2024).
 49. Hackett C. 5 facts about the Muslim population in Europe. *Pew Research Center*. 2017. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe> (дата звернення 23.11.2024).
 50. Interdepartmental Coordination Headquarters reports. 2016. URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiykoordinaciyinyi-shtab.html> (дата звернення: 14.05.2025)
 51. Migration and migrant population statistics. *Eurostat*. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_27.3_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2023 (дата звернення 24.11.2024).
 52. Migration and Migrants: Regional Dimensions and Developments. *World Migration Report 2024. International Organization for Migration*. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/what-we-do/world-migration-report-2024-chapter-3/europe> (дата звернення 24.11.2024).
 53. Migration Flow to Europe. Displacement Tracking Matrix. *International Organization for Migration*. URL: <https://dtm.iom.int/europe/arrivals/> (дата звернення: 25.11.2024).
 54. Migration in Ukraine: Facts and figures. *IOM Mission in Ukraine*. 2016. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/ff_eng_10_10_press-1.pdf (дата звернення: 16.05.2025)
 55. Migration management: Welcoming displaced people from Ukraine. *European Commision*. URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration->

- [management/migration-management-welcoming-displaced-people-ukraine_uk](#) (дата звернення: 16.05.2025)
56. Migration Profile UKRAINE. *Migrants and Refugees Section. Integral Human Development*. 2020. URL: <https://migrants-refugees.va/wp-content/uploads/2022/03/2020-CP-Ucraina.pdf> (дата звернення: 18.05.2025)
57. Nirenstein F. The Immigration Crisis in Europe. *Jerusalem Center for security and Foreign Affairs*. URL: <https://jcpa.org/immigration-to-europe/the-immigration-crisis-in-europe/> (дата звернення 26.11.2024).
58. Noguera Pinto T. The EU's new plan to address irregular migration. *Gisreportsonline*. 2024. URL: <https://www.gisreportsonline.com/r/eu-plan-migration/> (дата звернення: 27.11.2024).
59. Robinson K, Roy D. Europe's Migration Dilemma. *Council on Foreign Relations*. 2024. URL: <https://www.cfr.org/article/europes-migration-dilemma/> (дата звернення: 23.11.2024).
60. Statistics on migration to Europe. *European Commission*. 2024. URL: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe/> (дата звернення: 22.11.2024).
61. Temporary protection. *European Commision*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en (дата звернення: 19.05.2025)
62. Ukraine refugee situation. *Opertional data portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 20.05.2025)
63. Varma T., Roehse S. Understanding Europe's turn on migration. *Brookings*. 2024. URL: <https://www.brookings.edu/articles/understanding-europes-turn-on-migration/> (24.11.2024).
64. What awaits Ukrainian refugees in Europe in 2025? Heybus. URL: <https://heybus.com.ua/en/news/what-awaits-ukrainian-refugees-in-europe-in-2025> (дата звернення: 17.05.2025)

65. Worldwide/Ukraine: Temporary Protection Status - Country-Specific Updates. *Fragomen*. 2025. URL: <https://www.fragomen.com/insights/european-unionukraine-temporary-protection-status-country-specific-updates.html> (дата звернення: 16.05.2025)

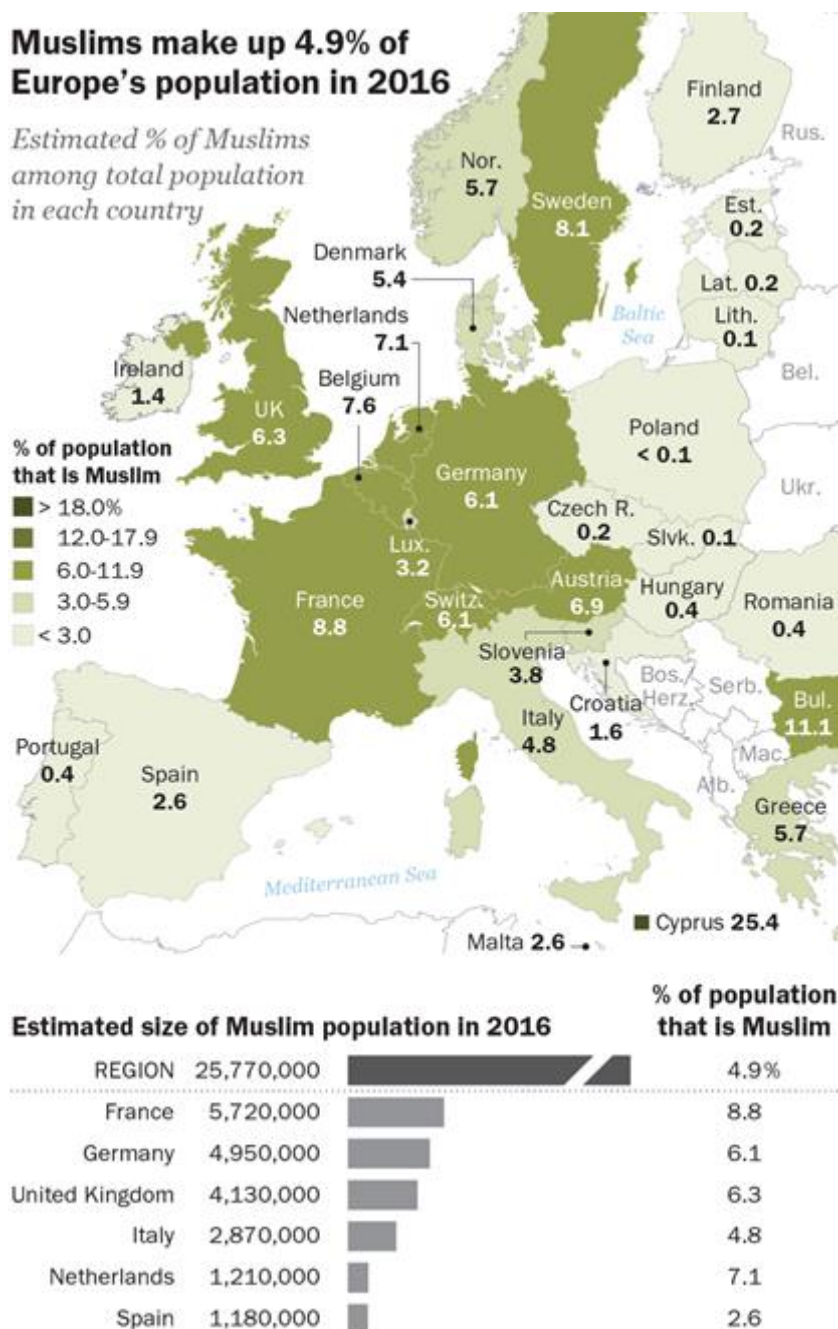
ДОДАТКИ

Додаток А

Картосхема країн Європи, через які проходить найбільше міграційних потоків та звідки вони рухаються станом на 18 листопада 2024 року [51]

Частка мусульман в країнах Європи, 2016 р. [57]

ДОДАТОК В

Порівняльна таблиця змін, що характеризують ВПО протягом квітня 2022 – січня 2025 рр. [15; 16; 17; 18]

	Квітень 2022 р.	Січень 2023 р.	Квітень 2024 р.	Січень 2025 р.
Загальна кількість ВПО	7 707 000	5 352 000	3 548 000	3 665 000
Кількість осіб, що повернулись	-	5 562 000	4 734 000	4 238 000
Частка ВПО, що мають наміри щодо переїзду (закордон, в інше місце на території України або повернутись додому)	42,1 %	29 %	34 %	19 %
Основні області походження ВПО	Харківська – 21% м. Київ – 19 % Київська – 18 % Донецька – 15 % Луганська – 5 %	Харківська – 27 % Донецька – 19 % Запорізька – 13 % Херсонська – 10 % Луганська – 8 %	Донецька – 22 % Харківська – 20 % Херсонська – 14 % Запорізька – 12 % Луганська – 7 %	Донецька – 28 % Харківська – 20 % Херсонська – 12 % Запорізька – 11 % Луганська – 6 %
Основні області, куди прямують ВПО	Дніпропетровська – 11% Київська – 10 % Львівська – 9 % Вінницька – 7 % Полтавська – 7 %	Дніпропетровська – 15% Харківська – 14 % м. Київ – 9 % Київська – 8 % Одеська – 7 %	Дніпропетровська – 14% Харківська – 12 % м. Київ – 10 % Київська – 8 % Запорізька – 7 %	Дніпропетровська – 14%; Харківська – 12 % м. Київ – 11 % Київська – 8 % Запорізька – 6 %
Стать	60 % - жінки 40 % - чоловіки	55 % - жінки 45 % - чоловіки	59 % - жінки 41 % - чоловіки	59 % - жінки 41 % - чоловіки

Частка вразливих груп населення	Немовлята – 7 % Діти віком 1-5 р. – 23 % Діти віком 5-17 р. – 52% Вагітні або годують груддю – 11 % Літні люди (більше 60 р.) – 57 % 3 хронічними хворобами – 37 % ВПО з 2014-2021 рр. – 16 % Люди з інвалідністю – 20 %.	Немовлята – 3 % Діти віком 1-5 р. – 15 % Діти віком 5-17 р. – 47% Вагітні або годують груддю – 5 % Літні люди (більше 60 р.) – 41 % 3 хронічними хворобами – 36 % ВПО з 2014-2021 рр. – 12 % Люди з інвалідністю – 25 %	Немовлята – 2 % Діти віком 1-5 р. – 17% Діти віком 5-17 р. – 41% Вагітні або годують груддю – 11 % Літні люди (більше 60 р.) – 39 % 3 хронічними хворобами – 44 % ВПО з 2014-2021 рр. – 11 % Люди з інвалідністю – 29 %	Немовлята – 2 % Діти віком 1-5 р. – 13 % Діти віком 5-17 р. – 35% Вагітні або годують груддю – 11 % Літні люди (більше 60 р.) – 46 % 3 хронічними хворобами – 44 % ВПО з 2014-2021 рр. – 13 % Люди з інвалідністю – 31 %
Тип населеного пункту проживання ВПО	54 % - міські поселення 34 % - сільські поселення 8 % - передмістя 4 % - не дали відповіді	72,7 % - міські поселення 20,6 % - сільські поселення 6,7 % - передмістя	73 % - міські поселення 20 % - сільські поселення 7 % - передмістя	71 % - міські поселення 20 % - сільські поселення 9 % - передмістя
Найнагальніші потреби	Фінансове забезпечення – 64 % (в т.ч. для оренди житла) Одяг, взуття, НПТ – 26% Ліки – 25 % Транспорт – 20 % Їжа – 17 % Засоби гігієни – 18 %	Фінансове забезпечення – 75 % (в т.ч. для оренди житла) Одяг, взуття, НПТ – 47 % Ліки – 37 % Їжа – 32 % Засоби гігієни – 29 % Опалювальні прилади – 27 %	Фінансове забезпечення – 82 % (в т.ч. для оренди житла) Їжа – 39 %; Одяг, взуття, НПТ – 25% Засоби гігієни – 21 % Ліки – 18 %	Павербанки та генератори – 48% Ліки – 44 % Можливості для заробітку – 37 % Їжа – 36 % Одяг, взуття, НПТ – 32% Засоби гігієни – 30 % Житло – 29 %